

**Міністерство культури і мистецтв України
Рівненський державний інститут культури**

Г.М.Швецова-Водка

Типологія книги

**Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів
культури і мистецтв**

**Київ
Книжкова палата України
1999**

Міністерство культури і мистецтв України
Рівненський державний інститут культури

Г.М.Швецова-Водка

ТИПОЛОГІЯ КНИГИ

Допущено
Міністерством культури і мистецтв України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів
культури і мистецтв

Київ
Книжкова палата України
1999

УДК 002 (075.3)

ББК 76.11 я73

Ш 35

Швецова-Водка Г.М. Типологія книги: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів культури і мистецтв / Рівнен. держ. ін-т культури. – К.: Кн. палата України, 1999. – 68 с. – ISBN 966-7308-39-1.

Висвітлюються питання з курсу документознавства, що стосуються тих документів, які об'єднуються поняттям “книга”.

Призначається для студентів, які навчаються за спеціальностями “Бібліотекознавство і бібліографія”, “Документознавство та інформаційна діяльність”.

Рецензенти:

Кулешов Сергій Георгійович, завідувач відділу документознавства Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, доктор історичних наук;

Сенченко Микола Іванович, директор Книжкової палати України, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри інформатики Київського національного університету культури і мистецтв.

Допущено Міністерством культури і мистецтв України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів культури і мистецтв (наказ № 30 від 26.01.99 р.).

ISBN 966-7308-39-1

© Г.М.Швецова-Водка, 1999

Передмова

Важливу частину документознавства складають питання, пов'язані із характеристикою книги як одного з видів документа, визначенням окремих категорій книги та їх класифікуванням. Ці питання щільно пов'язані із розглянутими раніше визначенням документа, диференціацією поняття «документ» на різні значення, класифікацією Документа IV і визначенням місця книги в соціальному комунікаційно-інформаційному процесі. Разом з тим все, що стосується книги, є об'єктом досліджень особливої наукової дисципліни, яка має багатовікову історію: книгознавства, або бібліології. Тому типологію книги цілком логічно можна розглядати не тільки як окрему частину документознавства, але й як безпосередню частину книгознавства. У висвітленні різноманітних питань типології книги потрібно враховувати дослідження книгознавства і практичний досвід розв'язання окремих питань типології книги в різних галузях книжкової справи.

Розділ 1. Загальні поняття типології книги

Перед тим, як розглядати конкретні питання визначення окремих видів (типів, жанрів) книг або літератури, видань, творів друку і т.д., є потреба у висвітленні деяких загальних понять, що стосуються типології книги.

§ 1.1. Типологія книги як розділ науки

Типологія книги розглядається як розділ науки книгознавства. Існують різні підходи щодо того, як визначити об'єкт і предмет типології книги, її мету і першочергові завдання.

За першим підходом, який більш традиційний, типологія книги визначається як “знання категорій книги, їх видоутворюючих властивостей і логічного співвідношення різних категорій книги, що виділяються за ознаками призначення та форми” [1]. Об'єктом наукового пізнання тут вважається книга в цілому, а також її окремі сторони, “категорії книги”. Предметом типології книги в такому розумінні є порівняльний аналіз різних категорій книги, їх групування і систематизування, створення наукових класифікацій.

За іншим підходом типологія книги визнається не тільки такою науковою дисципліною, що вивчає книгу з погляду її систематизування, але й як учення про книгу та книжкову справу в цілому. Тоді об'єкт типології книги розуміється як “уся різноманітність книги, книжкової справи та книгознавства” і практично збігається з об'єктом книгознавства в цілому [2]. Предметом типології книги (“бібліотипології”) в такому розумінні вважається “систематизація будь-яких книгознавчих об'єктів, процесів, понять, методів і т. д.” [3]. Тут є дещо спільне з першим підходом до

типології книги, але в цілому таке розуміння набагато ширше, ніж перше, і більше підходить до теорії книгознавства в цілому.

У даному навчальному посібнику за основу взятий перший підхід, тобто типологія книги розглядається як знання про способи, процеси і результати типологічного групування книг (літератури, творів друку, видань і т.д.). Разом з тим враховуються і наукові дослідження другого напрямку, зокрема, праці Олександра Андрійовича Гречихіна, в тій частині, що пов'язана з визначенням типологічної характеристики книги.

§ 1.2. Способи типологічного пізнання книги

У типології книги використовується низка понять, пов'язаних із різними способами типологічного пізнання книги: класифікація, систематизація, типологізація тощо.

Розглянемо особливості різних методів, що використовуються для типологічного пізнання книги.

Метод **класифікації** походить від логічної процедури поділу обсягу поняття, за допомогою якої виділяються **види** (або **групи, класи**) предметів, узагальнених у понятті. У такому значенні класифікацією можна вважати будь-яке розчленування множини предметів на підмножини, незалежно від природи множин і характеру ознак, що використовуються як підстава поділу. Класифікація, як правило, являє собою певну сукупність поділів. Звичайно підставами поділу в класифікації вибирають ознаки, істотні для обраних предметів. Якщо ознака класифікування відбиває найбільш суттєві властивості об'єкта класифікації, то така класифікація зветься **природною**, виявляє **істотні** схожості і відмінності між предметами і має пізнавальне значення. Але класифікації можуть бути і штучними, що враховують неістотні ознаки.

Систематизація як спосіб групування явищ повинна **виявити взаємозв'язки та залежності** між окремими підрозділами, показати їх місце в **системі**, що охоплює всі ці явища. Основою систематизації є виявлення системних властивостей і класифікація за ознаками, які свідчать про існування системи, що охоплює всі досліджувані явища.

Типологізація – це класифікація, побудована на застосуванні поняття “**типа**” як сукупності (стійкого сполучення) кількох ознак, що характеризують сутність речі або явища. Якщо підстава поділу в типологізації відбиває системні властивості, то така типологізація одночасно виконує завдання систематизації.

Отже, на наш погляд, між класифікацією, систематизацією та типологізацією як способами дослідження певних множин предметів або явищ, існують тісні взаємозв'язки. Всі вони є способами групування і розрізняються лише характером ознак, обраних як підстава поділу.

Разом з тим існують дещо інші тлумачення щодо співвідношення вказаних методів дослідження. Так, на думку О.А.Гречихіна, найбільш загальним терміном, що позначає будь-які дослідницькі процедури типології книги, має бути “систематизація”. Він вважає, що “систематизація – це діалектична єдність класифікації і типізації”. При цьому класифікація розуміється як “систематизація, побудована на поділу понять”, а типізація – як “операція об'єднання понять”. Групування, на його думку – це “окремий випадок типізації” [4].

Цей приклад показує, як складно буває досягти єдності в розумінні навіть способів типологічного дослідження. На наш погляд, найбільш загальним поняттям має бути “групування”, як будь-який поділ певної множини явищ на групи. Класифікація – це метод групування, у якому використовується операція поділу обсягу поняття. Систематизація – це метод групування, у якому досліджуються властивості окремих груп з метою встановлення відношень, зв'язків між ними і структури досліджуваної системи (множини

явищ) у цілому. Типологізація – метод групування, у якому встановлюються певні типи як такі підрозділи, що відрізняються комплексом ознак. Усі перелічені процедури можуть використовуватися в типології книги.

Термін “типізація” використовувався деякими авторами в значенні, котре нами позначається як “типологія” [5]. І.Г.Моргенштерн пропонував визначити типізацію як процес розподілу творів або видань за заздалегідь визначеними підрозділами схеми типологічної класифікації [6]. О.А.Гречихін типізацією називає один із способів систематизації, побудований на з’єднанні понять і об’єктів, протилежний до класифікації, яка побудована на поділу понять і об’єктів [7]. На наш погляд, **типізацією** слід називати процес практичного впорядкування літературних творів і видань з метою досягнення ними встановлених теорією і практикою зразків (типів) творів або видань [8].

§ 1.3. Основні категорії книги

У процесі пізнання людина проходить складний шлях від чуттєвих даних до абстракції, від одиничного до загального. Для абстрактного мислення характерно утворення понять і категорій, за допомогою яких пізнається сутність явищ або процесів, узагальнюються їх істотні сторони й ознаки. Категоріями у філософії називають основні поняття, що відображають найбільш загальні і істотні властивості, сторони, відношення явищ дійсності та пізнання.

У типології книги до основних категорій належить, перш за все, саме **поняття “книга”**, що позначає головний об’єкт книгознавства в цілому. Визначенню книги (у такому розумінні) приділяється значна увага, але загальноновизнаної дефініції до цього часу не знайдено.

На наш погляд, шлях до розв’язання цієї проблеми вказує соціально-комунікаційно-інформаційний підхід до документальної комунікації взагалі і до книжкової справи зокрема. З погляду місця в системі документальної

комунікації книга – це документ опублікований, виданий або депонований, що надається в суспільне користування через книжкову торгівлю та бібліотеки [9]. “Книга” тут – абстрактна категорія, яка відображає сутність певного явища, а не його зовнішній вигляд чи матеріальну форму. Певну конкретизацію цієї категорії запропонував І.Г.Моргенштерн: “Книга – розмножений документ, призначений і підготовлений для передачі абстрактному читачу загального [спільного] знання у доступній його сприйманню знаковій формі” [10].

Визначення книги через поняття “документ” вказує на те, що книга володіє всіма суттєвими характерними рисами документа, його функціями і властивостями. Тому немає потреби у визначенні книги вказувати те, що характеризує документ взагалі.

Відмінності книги від інших документів обумовлені її місцем у соціальному комунікаційно-інформаційному процесі: книга – це документ похідний, що створюється як підсумок діяльності першого комунікаційного посередника між автором документа і споживачем інформації – книговидавничої або редакційно-видавничої справи – і потрапляє до споживача інформації завдяки діяльності другого комунікаційного посередника: системи книгорозповсюдження та книговикористання.

Разом з цією головною категорією для типології книги необхідні поняття (чи категорії), що відображають різні сторони книги: твір, твір друку, видання, література та інші. Вони відображають одну й ту ж реальність – книгу, але в різних відношеннях, різних аспектах, і тому є ніби окремими щабелями пізнання книги як об’єктивної реальності. Це – різні **категорії книги**.

Генетично початковою серед них є, мабуть, **твір** – результат (продукт) діяльності в будь-якому виді духовної творчості, що має самостійне значення і виражений в об’єктивній формі, яка дозволяє фіксувати його за допомогою певної знакової системи.

Твори, **зафіксовані графічними знаками**, можуть бути виражені різними “мовами”: вербальною, тобто словесною; або способом зображення (малюнки, фото і т. п.); або способом ідеограм, що дають синтетичне уявлення про предмети, явища, думки (карти, плани, схеми, діаграми, графіки і т. п.); або через умовні знаки – сигнали, які спрощено позначають поняття, уявлення, образи (ноти, формули і т. п.).

Твори можуть існувати також у **формі, незафіксованій на матеріальному носії, який не змінюється з перебігом часу**. Це, наприклад, вірш або пісня (в усному виконанні), танок або вистава і т. п. Це – твори, що не зафіксовані в документальній формі. Сучасні засоби запису інформації дозволяють зафіксувати їх звукове або візуальне **відображення** у формі аудіального чи аудіовізуального документа.

Існують також твори, **виражені у речовій формі** (тривимірного матеріального об’єкта): твори скульптури, архітектури, декоративно-ужиткового мистецтва; вироби матеріального виробництва. Вони також можуть бути **відображені засобами запису** інформації у документальній формі. З іншого боку, самі документи (або книги) є творами людських рук і думки як речові вироби, спеціально призначені для передавання інформації у суспільстві.

Літературний твір – це різновид творів, який відрізняється словесним способом вираження. Літературний твір може існувати в думці автора, у його пам’яті, але така форма існування є суб’єктивною, недоступною для сприйняття іншими людьми. Об’єктивну форму літературний твір набуває в тому випадку, коли він потрапляє у систему суспільної комунікації через усне виконання або письмове фіксування. В усному виконанні словесний твір ще не має літературної форми, бо “літера” (від латинського lit(t)era) – це графічний знак для передачі на письмі звука (фонемі) як частини слова. Літературний твір стає таким саме у письмовій формі. Літературний (словесний) твір може належати до будь-якого виду творчості: наукової,

художньої, публіцистичної і т. д. Літературний твір (або “**твір літератури**”) – це не обов’язково “твір художньої літератури”, або “красного письменства”, “белетристики”; це просто літературний (текстовий або вербальний) документ.

Наступна категорія книги - “**література**” - трактується як сукупність літературних (словесних) творів, що мають не вузько-особисте, а суспільне значення [11]. Існує також інше, вузьке значення слова “література”, що дорівнюється поняттю “художня література”, але для книгознавства воно не є характерним. У книгознавстві літературою може бути названа будь-яка сукупність літературних творів, що мають спільний зміст або цільове та читацьке призначення: “природничонаукова література”, “довідкова література”, “дитяча література” і т.п.. Крім того, іноді літературою називають сукупність нелітературних творів, виражених графічними знаками. Наприклад: “нотна література”. Останній вираз можна вважати жаргонним, неточним використанням терміна “література”.

Щільно пов’язане з поняттям “літературний твір” поняття “**твір писемності**”. Іноді останнє використовують як синонім першого. Але в ньому є певний відтінок, що дозволяє розуміти його ще як літературний твір, виконаний лише рукописним способом. З іншого боку, поняття “писемність” охоплює не тільки словесні (літературні) твори, але й образотворчі (малюнки, мініатюри і т.п.), і нотні, і картографічні. Тоді “писемний твір” (або “твір писемності”) – це не тільки літературний (словесний) твір у рукописній формі, але й будь-який рукописний твір, виражений графічними знаками.

Дуже поширеним у книгознавстві є поняття “твір друку”. На перший погляд, у ньому відображено тільки те, що він позначає твір, виконаний способом друку. “**Друк**” як спосіб виготовлення документів – це використання певного пристрою для одержання багатьох однакових відбитків з однієї форми. Але способом друку можна одержати найрізноманітніші вироби, а не тільки документи. Наприклад: тканини,

шпалери, паперові гроші і т.д. Навіть продукція поліграфічної промисловості складається з двох груп: видань і акцидентної продукції, або акциденції. Акциденція – це поліграфічне відтворення бланків, анкет, запрошень, об’яв, афіш, конвертів і т.п. друкарських виробів. **Твори друку** у книгознавчому значенні цієї категорії – це ті твори, що відтворилися у виданні, або ввійшли до його складу.

Для того, щоб усунути полісемію терміна “твір друку”, пропонується будь-який виріб поліграфічного виробництва називати **“поліграфічним виробом”**, їх сукупність – **“поліграфічною продукцією”**, а твори, що увійшли у видання – творами друку, друкованою продукцією.

Категорія **“видання”** – одна з основних у сучасній книжковій справі. ДСТУ 3017-95 “Видання. Основні види. Терміни та визначення” визначає видання як “документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативних документів щодо їхнього видавничого оформлення і поліграфічного виконання” [12]. У такому визначенні не вказано точно на спосіб виробництва документа, тому виданнями можна вважати не тільки твори друку, але й платівки, магнітофонні стрічки, фотоплівки, слайди, аудіо- та відеокасети, дискети тощо при відповідному їх опрацюванні та оформленні.

Разом з тим друкування залишається головним способом виготовлення видань. Тому поняття “видання” частіше за все використовують по відношенню до **друкованих (поліграфічних) видань**, визначаючи його таким чином: “друкований виріб, що призначений для розповсюдження вміщеної в ньому інформації, пройшов редакційно-видавниче оброблення, поліграфічно самостійно оформлений та має вихідні відомості” [13].

Отже, друковані видання – це спосіб існування творів друку. Але ці поняття не зовсім збігаються, тому що одне видання може або дорівнюватися

одному твору друку, або може містити кілька творів друку. Крім того, існують інші значення понять “твір друку” і “видання”, що згадувалися вище, і кожне з них примушує по-іншому вирішувати проблему співвідношення понять “твір друку” і “видання”.

Сукупність видань називають “**видавничою продукцією**”, яку можна розглядати як сукупний результат діяльності видавництва або видавництв, видавничої справи в цілому.

Типологія книги повинна розробити класифікації різних категорій книги: творів літератури, творів друку, видань та ін. Жодна з цих категорій не збігається з іншою або з головною категорією “книги” повністю і потребує окремого розгляду. На схемах 1.1, 1.2, 1.3, 1.4 пропонуються варіанти розгляду співвідношень між окремими категоріями: “літературні твори” і “твори писемності”, “література” і “твори друку”, “література” і “видання”, “видання” і “друковані видання”. Запропоновану характеристику обсягу кожного з перелічених понять слід враховувати в типологічних дослідженнях книги. У цілому типологічна класифікація книги, на наш погляд, неможлива без попереднього розгляду кожної з перелічених категорій.

§ 1.4. Основні категорії типологічного пізнання книги

У процесі типологічного пізнання книги (або її окремих категорій) використовуються згадані вище методи класифікації, систематизації, типологізації. При цьому створюються класифікаційні схеми, типологічні моделі та характеристики, в яких використовуються різні поняття щодо позначення типологічних **категорій, які відповідають певному способу типологічного групування.**

Видами можна називати будь-який підрозділ класифікації, тому що між сукупністю класифікованих явищ і певним підрозділом існують **родо-видові**

відношення. Ці підрозділи можна також називати **класами**, тому що вони є результатом класифікування.

Поняття “**тип**” є основою для типологізації, що охарактеризована вище. Типи відрізняються один від одного не однією ознакою, а їх певною сукупністю.

Поняття “**жанр**” не є точно визначеним. У типології книги його доцільно застосовувати для позначення таких видів документів (або творів), що відрізняються один від одного внутрішньою формою. Поняття “внутрішня форма” охоплює комплекс ознак, серед яких найбільш помітними є: обсяг документа, ступінь складності його структури, стиль викладу матеріалу. У свою чергу, ці ознаки залежать від певного цільового та читацького призначення твору, але виявити його не завжди просто, якщо автор не зробив відповідного позначення.

Деякі автори типологічних досліджень книги прагнуть скласти ієрархічну класифікацію, де різні поділи (на класи, види, типи тощо) мають бути підпорядковані один одному. Не заперечуючи можливість таких класифікацій, все ж таки звернемо увагу на їх штучність, бо ще ніхто не довів, який поділ має бути вищим, а який нижчим. Зокрема, категорія “типу” використовується певною частиною авторів як найвища класифікаційна категорія, якій підпорядковуються роди, види, різновиди і т.д.; інші автори вважають цю категорію рівною до таких як “рід”, “клас”, “вид”; інші типом вважають найнижчу класифікаційну категорію, що дорівнюється певному конкретному виданню у всій його різноманітності.

Класифікації категорій книги (творів літератури, видань тощо), що застосовуються в типології книги, назвемо **типологічними класифікаціями**, на відміну від семантичних класифікацій, тобто класифікацій за змістом, темою, галузевою приналежністю певного твору чи видання. Типологічні класифікації можуть розроблятися і використовуватися окремо від семантичних або можуть складати окремий, додатковий напрямок, що

доповнює семантичну класифікацію. Наприклад, у відомих семантичних класифікаціях – УДК, ББК та ін. – існують типологічні підрозділи (наприклад: “довідники”, “навчальні посібники” тощо) в розділах, що виділяються за змістом, а також існують спеціальні додаткові “Таблиці типових ділень”, у яких один із напрямків пов’язаний з визначенням жанрів творів або видів чи типів видань.

§ 1.5. Принципи типології книги

Принципами називають керівні ідеї, основні правила поведінки в процесі певної діяльності. Про необхідність установалення принципів типології книги як умови її успішної розробки першим написав Ісаак Григорович Моргенштерн [14]. На його думку, потрібно виділити чотири принципи типології книги.

Перший – **соціальна детермінованість пропонуванних схем класифікації**. Враховуючи соціальний і конкретно-історичний характер книги, треба встановлювати хронологічні межі типологічного дослідження. Поняття “сучасна книга”, на думку І.Г.Моргенштерна, слід обмежити книжковим потоком у межах одного року. Вивчаючи типологічні підрозділи, слід виявляти причини соціального характеру, що вплинули на їх розвиток, суспільні потреби в певних видах, типах і формах організації інформації.

Другий принцип – **логічна обґрунтованість пропонуванних схем**. Слід додержуватися певних правил логіки, зокрема до поділу обсягу поняття, до класифікації (єдина підстава поділу і т. д.).

Третій принцип – **відповідність пропонуванних схем потребам всіх галузей книжкової справи**. Треба більше уваги приділяти розробці універсальної (загальної) типології книги, яка б враховувала типологічні характеристики книги, що цікавлять фахівців різних галузей книжкової справи: редакційно-видавничої, книготорговельної, бібліотечної,

бібліографічної та ін. Галузеві типологічні класифікації повинні враховувати певні загальні типологічні схеми, деталізувати їх або доповнювати, але не суперечити їм.

Четвертий принцип – **відображення в схемах головних, суттєвих елементів книги**. Треба визначити, що є для книги головним і суттєвим, а що – випадковим і несуттєвим, притаманним лише окремим явищам. Останні особливості необов’язково враховувати в типологічних схемах.

Запропонований перелік принципів розширив О.А.Гречихін. На його думку, серед принципів типології книги мають бути **принципи комунікативності і діяльності** [15]. Перший з них означає необхідність розгляду книги як засобу соціальної інформаційної комунікації, із врахуванням особливостей соціальної інформації і діалектичної єдності змісту та знакової форми книги. На наш погляд, цей принцип краще назвати **“соціально-комунікаційно-інформаційний підхід”**. Так само і “принцип діяльності” – це **“діяльнісний підхід”**, який означає необхідність враховувати те, що книга є результатом суспільної діяльності і призначається для обслуговування її потреб.

Умовами успішної розробки типологією книги її проблем є додержання вказаних принципів, чітке визначення основних понять (категорій) і врахування тих суспільних потреб, на задоволення яких вона спрямована.

Висновки

Розглянувши загальні поняття типології книги, ми робимо висновок, що цей науковий напрям знаходиться в стані становлення і розвитку, багато питань є дискусійними. З метою встановлення єдності дальшого викладу матеріалу і єдності підходу пропонується прийняти певне трактування головних понять.

Типологія книги – це наукове знання, розділ науки (книгознавства), який вивчає різні категорії книги, їх групування (систематизування), створення наукових класифікацій.

Способами типологічного пізнання книги є класифікація, систематизація, типологізація. Всі вони є способами групування і розрізняються характером ознак, обраних за підставу поділу.

В типології книги потрібно враховувати не тільки головну категорію книгознавства – поняття “книга”, але й інші категорії, що відображають різні аспекти, відношення, ступені пізнання книги як єдиної реальності: твір, література, твір друку, видання та ін.

У процесі типологічного пізнання книги та її окремих категорій використовуються такі поняття як “вид”, “тип”, “жанр”, що позначають певні відношення між підрозділами типологічних класифікаційних схем.

Умовою успішного розв’язання типологією книги її проблем є додержання визначених принципів типології книги.

Примітки

1. Моргенштерн И.Г. Проблемы типологии современной книги // Книга: Исслед. и материалы. – 1975. – Сб. 30. – С. 43.
2. Гречихин А.А. Современные проблемы типологии книги. – Воронеж, 1989. – С. 52, 58, 61.
3. Там же. – С. 61.
4. Там же. – С. 70, 71.
5. Див., напр.: Теплов Д.Ю. Типизация в книговедении и библиографии. – М., 1977. – С. 4 – 9.
6. Моргенштерн И.Г. Указ. соч. – С. 43.
7. Гречихин А.А. Указ. соч. – С. 70.
8. Швецова-Водка Г.Н. Типология книги // Книга: Исслед. и материалы. – 1983. – Сб. 46. – С. 43 – 44.

9. Швецова-Водка Г.Н. Функциональная сущность и свойства книги // Книга: Исслед. и материалы. – 1995. – Сб. 71. – С. 96.

10.Моргенштерн И.Г. Книга как носитель общего знания // Восьмая науч. конф. по пробл. книговедения «Книга и кн. дело на рубеже тысячелетия»: Тез. докл. / Рос. акад. наук и др. – М., 1996. – С. 24.

11.Див., напр.: Редактирование отдельных видов литературы: Учеб. для студентов-заочников, обучающихся по спец. «Журналистика» / Под ред. Н.М. Сикорского. – М., 1973. – С. 10.

12.ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – К., 1995. – С. 3.

13.ДСТУ 3018-95. Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення. – К., 1995. – С. 3.

14.Моргенштерн И.Г. Проблемы типологии современной книги... – С. 43.

15.Гречихин А.А. Указ. соч. – С. 82 – 84.

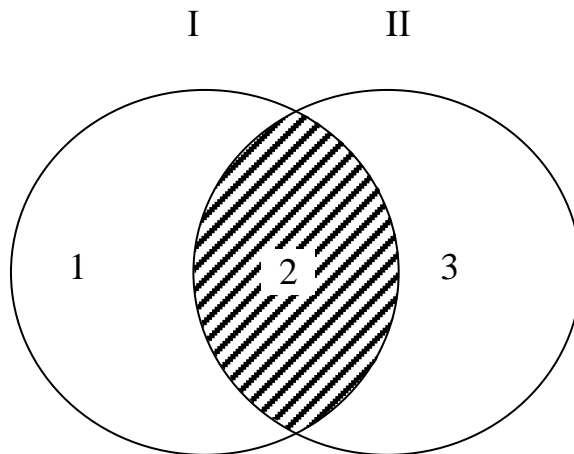

Схема 1.1. Співвідношення понять “літературні твори” і “твори писемності”

Умовні позначення: I – літературні твори, література; II – твори писемності. 1 – літературні твори, що існують у недокументальній формі; 2 – літературні твори, зафіксовані у писемній формі; 3 – нетекстові (нелітературні) твори писемності.

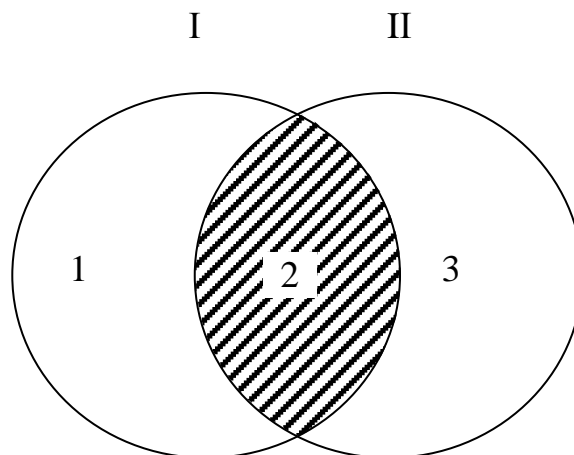

Схема 1.2. Співвідношення понять “література” і “твори друку”

Умовні позначення: I – література, II – твори друку. 1 – літературні твори у недрукованій формі; 2 – літературні твори, опубліковані у друкованій формі; 3 – нетекстові (нелітературні) твори друку.

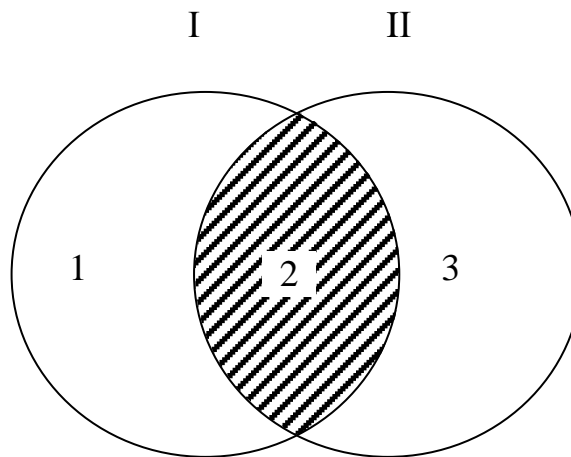

Схема 1.3. Співвідношення понять “література” і “видання”

Умовні позначення: I – література, II – видання. 1 – літературні твори, не опубліковані у виданнях; 2 – літературні твори, опубліковані у виданнях; 3 – нетекстові твори, опубліковані у виданнях.

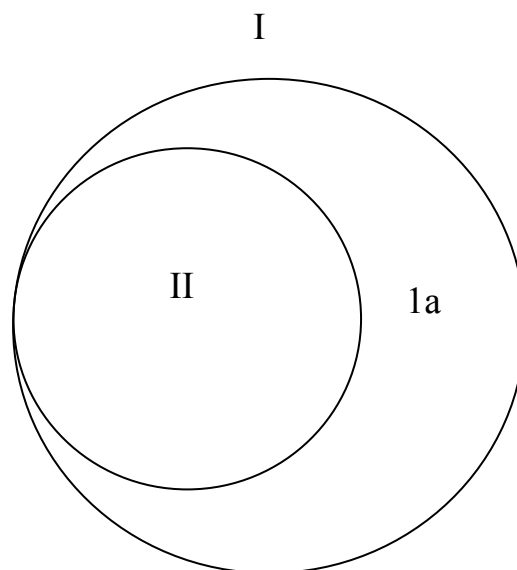

Схема 1.4. Співвідношення понять “видання” і “друковані видання”

Умовні позначення: I – видання, II – друковані видання; 1a – недруковані видання (аудіальні, проєкційні, аудіовізуальні, електронні).

Розділ 2. Типи та жанри літератури

§ 2.1. Поняття “типи літератури”

Уся сукупність текстових документів, або літературних творів, складає “літературу” і поділяється на певні різновиди. Одні автори називають їх видами літератури, інші – типами.

З погляду теорії класифікації як методу пізнання будь-який різновид родового поняття можна називати видом. Тому можна і в “літературі” виділяти певні **види**. Але, як правило, види виділяються за якоюсь однією ознакою, відтворюючи її наявність або відсутність у відповідних явищах, або видозміни явища за обраною ознакою.

Типи розуміються як підрозділи, що відрізняються один від одного не однією ознакою, а певною їх сукупністю. При типологічному класифікуванні літератури часто-густо доводиться враховувати не одну ознаку, а певний їх комплекс, або комплексний критерій класифікації. Тому вважаємо доцільним говорити про **типи літератури**, які виділяються в процесі її типологічного класифікування.

§ 2.2. Типи літератури за віковою і мовною ознаками

Типи літератури можна визначати за різними ознаками, створюючи паралельну фасетну класифікацію, де різні ознаки не залежать одна від одної і, відповідно, різні напрямки класифікації не підпорядковуються один одному (див. таблицю 2.1. “Типи літератури”).

За віковою ознакою розрізняють літературу для дорослих і дитячу літературу. Точних вікових меж між ними немає. Іноді трапляється так, що твір, написаний для дорослого читача, стає обов’язковою частиною

асортименту дитячого читання (напр., “Пригоди Гулівера” Дж. Свіфта) і навпаки (напр., “Аліса в країні чудес” Л. Керрола).

За **мовною ознакою** літературні твори можуть бути **оригінальними** (якщо вони видані тією мовою, якою їх написав автор) або **перекладними** (тобто переклад оригінального твору іншою мовою). Терміни “оригінальний твір” і “оригінальна література” не пов’язані з класифікацією документів на оригінали і копії, де “оригінал” – це документ, з якого знімають копії; тут використовується інша ознака: мова, якою твір написаний автором і якою він надрукований у виданні.

§ 2.3. Типи літератури за соціальним призначенням

Головна ознака, за якою визначають **основні** типи літератури – **соціальне призначення**. “Соціальне призначення літератури” – це комплексний критерій типологічної класифікації літератури. Він об’єднує і враховує різні конкретні ознаки. **Класоутворюючою ознакою** тут є відповідність типу літератури певній формі суспільної свідомості: політиці, праву, науці, мистецтву, релігії. Кожний тип літератури, згідно з цією залежністю, відбиває особливості певної форми суспільної свідомості. Але, крім того, кожний тип літератури має певне цільове та читацьке призначення, свої особливості у способі відтворення дійсності, особливості внутрішньої форми викладу матеріалу, певні галузі застосування. Інколи одна форма суспільної свідомості відображується в декількох типах літератури (як, наприклад, наука). Можливо також, що певна форма суспільної свідомості не відображується в одному особливому типі літератури, а знаходить відбиття в кількох неспецифічних типах літератури; наприклад, мораль – у художній літературі, літургійній і публіцистичній тощо.

Отже, критерій “соціального призначення” не є чітко визначеним і однозначним. При його застосуванні враховуються різноманітні ознаки і

результати емпіричного поділу літератури на типи, які відрізняються один від одного за комплексним критерієм. Визначення основних типів літератури залишається дискусійним питанням типології книги.

Пропонується такий перелік основних типів літератури:

- 1) політичні першоджерела;
- 2) правові першоджерела;
- 3) науково-дослідна література;
- 4) науково-популярна література;
- 5) виробнича література;
- 6) навчальна література;
- 7) довідкова література;
- 8) рекламна література;
- 9) публіцистична література;
- 10) художня література;
- 11) мемуарна література;
- 12) літургійна література;
- 13) науково-інформаційна література;
- 14) масово-інформаційна література.

Деякі з названих основних типів літератури досліджені дуже добре. Особливо це стосується типів літератури, в яких відбивається наукова свідомість (від науково-дослідної літератури до довідкової). Особливості художньої літератури розкривалися більше у філологічних дослідженнях, ніж у книгознавчих. Мемуарна література вивчалася з погляду істориків; публіцистична і масово-інформаційна – з погляду завдань журналістики. Науково-інформаційна література як тип літературних творів вивчалася дуже мало; більше звертали увагу на особливості “інформаційних видань”. Літургійна (богослужбова) література в книгознавчих типологічних дослідженнях майже не висвітлювалася, хоча в історії книги цей тип літератури посідає важливе місце.

§ 2.4. Жанри літературних творів

Жанр літературного твору (тобто текстового документа) визначається за комплексом ознак, які характеризують, головним чином, внутрішню форму документа: його структуру, стиль викладу матеріалу, обсяг документа тощо. Але всі ці ознаки підпорядковані цільовому та читацькому призначенню документа. Від нього залежить визначення основного типу літератури, до якого належить даний твір. Диференціація на жанри відбувається всередині того чи іншого основного типу літератури.

Існують такі жанри, що точно належать до певного типу літератури (наприклад, дисертація – до науково-дослідної літератури; енциклопедія – до довідкової і т.д.). Проте поряд з ними існують такі жанри, що належать одночасно до кількох типів літератури (наприклад, навчальний довідник – до довідкової і навчальної, путівник – до довідкової і рекламної тощо).

Деякі жанри літературних творів, що виникли в межах певного типу літератури, поширюються і в інших типах. Наприклад, монографія виникла як жанр науково-дослідної літератури, але пізніше почали створювати і науково-популярні монографії, і виробничо-практичні. Характерні риси жанру монографії в них зберігаються, але набувають дещо іншого спрямування.

Перелік жанрів того чи іншого типу літератури не можна вважати точно визначеним і завершеним. Деякі жанри досліджені і відомі більше, деякі – менше. Існують наукові дослідження, присвячені окремим жанрам (наприклад, науковій монографії), в той час як у деяких типах літератури невизначений точно навіть перелік головних жанрів (наприклад, у виробничій літературі, рекламній тощо).

Із жанрів науково-інформаційної літератури вивчалися, головним чином, окремі видання; із жанрів масово-інформаційної літератури – навпаки, публікації на сторінках періодичних видань, переважно – газет.

Більш глибоко жанри літератури доцільно розглядати окремо у кожному типі літератури. Пропонується перелік жанрів у вигляді таблиці 2.2 “Жанри літературних документів”.

Таблиця 2.1.

Типи літератури

Ознака класифікування	Тип літератури
1. за віковою ознакою	1.1. література для дорослих 1.2. дитяча література
2. за мовною ознакою	2.1. оригінальна література 2.2. перекладна література
3. за соціальним призначенням	3.1. політичні першоджерела 3.2. правові першоджерела 3.3. науково-дослідна література 3.4. науково-популярна література 3.5. виробнича література 3.6. навчальна література 3.7. довідкова література 3.8. рекламна література 3.9. публіцистична література 3.10. художня література 3.11. мемуарна література 3.12. літургійна література

	3.13. науково-інформаційна література 3.14. масово-інформаційна література
--	---

Таблиця 2.2.

Жанри літературних документів

(за особливостями внутрішньої форми: обсягу, структури, стилю викладу матеріалу; цільовим та читацьким призначенням)

1. політичні першоджерела	1.1. програма партії (руху, громадської організації) 1.2. статут партії 1.3. заява, відозва 1.4. доповідь (текст виступу) керівника політичної організації 1.5. резолюція, постанова
2. правові першоджерела	2.1. закон 2.2. постанова 2.3. указ 2.4. наказ 2.5. протокол засідання 2.6. стенографічний звіт про засідання 2.7. статут 2.8. конституція 2.9. розпорядження 2.10. державний стандарт 2.11. технічні умови 2.12. правила 2.13. положення і т.д.
3. науково-дослідна	3.1. тези наукової доповіді

література	<p>3.2. текст наукової доповіді</p> <p>3.3. наукова стаття</p> <p>3.4. опис винаходу</p> <p>3.5. дисертація</p> <p>3.6. автореферат дисертації</p> <p>3.7. наукова монографія</p> <p>3.8. аналітичний (критичний) огляд</p> <p>3.9. узагальнююча праця</p>
4. науково-популярна література	<p>4.1. замітка (інформаційне повідомлення)</p> <p>4.2. науково-популярна стаття</p> <p>4.3. науково-популярна монографія</p> <p>4.4. науково-популярний довідник</p> <p>4.5. науково-популярний огляд</p> <p>4.6. науково-популярний нарис</p> <p>4.7. біографічний нарис</p> <p>4.8. науково-популярна енциклопедія</p> <p>4.9. рекомендаційний (популярний) бібліографічний посібник</p>
5. виробнича література	<p>5.1. практичний посібник</p> <p>5.2. інструктивні матеріали з виробництва (інструкція, правила)</p> <p>5.3. практичний poradник</p> <p>5.4. виробничо-практична монографія</p> <p>5.5. виклад передового досвіду (стаття, замітка, огляд)</p> <p>5.6. практичні (корисні) поради для неспеціалістів</p> <p>5.7. методичні вказівки (рекомендації,</p>

	пам'ятки) 5.8. виробничий довідник
6. навчальна література	6.1. навчальний план 6.2. програма курсу 6.3. навчальний посібник 6.4. підручник 6.5. практикум 6.6. навчально-методичні рекомендації 6.7. хрестоматія 6.8. навчальний довідник 6.9. текст лекції 6.10 конспект лекцій 6.11 навчально-методичний посібник
7. довідкова література	7.1. енциклопедичне видання (енциклопедія, енциклопедичний словник) – універсальне – галузеве – тематичне 7.2. довідник – статистичний – біографічний – бібліографічний – виробничий – науково-популярний – навчальний – побутовий 7.3. словник – мовний (перекладний; орфографічний;

	<p>орфоепічний тощо)</p> <ul style="list-style-type: none"> – тлумачний – термінологічний – біобібліографічний <p>7.4. путівник</p> <p>7.5. календар</p> <p>7.6. покажчик до видання</p> <p>7.7. довідкова стаття</p> <p>7.8. енциклопедична стаття</p> <p>7.9. словникова стаття</p> <p>тощо</p>
8. рекламна література	<p>8.1. об'ява (рекламне оголошення)</p> <p>8.2. проспект</p> <p>8.3. фірмовий каталог (промисловий каталог, видавничий каталог)</p> <p>8.4. путівник</p> <p>8.5. нарис</p> <p>8.6. преїскурант</p>
9. публіцистична література	<p>9.1. публіцистична стаття</p> <p>9.2. нарис</p> <p>9.3. текст промови</p> <p>9.4. рецензія</p> <p>9.5. огляд</p> <p>9.6. дорожні записки</p> <p>9.7. інтерв'ю, бесіда</p>
10. художня література	<p>прозові твори (проза)</p> <p>10.1. оповідання</p> <p>10.2. нарис</p>

	<p>10.3. повість</p> <p>10.4. новела</p> <p>10.5. роман</p> <p style="text-align: center;">поетичні твори (поезія)</p> <p>10.6. вірш</p> <p>10.7. байка</p> <p>10.8. поема</p> <p style="text-align: center;">драматичні твори (драматургія)</p> <p>10.9. п'єса (драма, комедія, трагедія і т.п.)</p> <p>10.10. кіносценарій</p> <p style="text-align: center;">фольклорні твори (народна художня творчість)</p> <p>10.11. казка</p> <p>10.12. прислів'я</p> <p>10.13. приказка</p> <p>10.14. дума</p> <p style="text-align: center;">і т.д.</p>
<p>11. мемуарна література</p>	<p>11.1. спогади</p> <p>11.2. щоденник</p> <p>11.3. листування (епістолярна література)</p> <p>11.4. записна книжка</p> <p>11.5. записка (запис)</p>
<p>12. літургійна література</p>	<p>12.1. канонічна література (Біблія, Коран, Талмуд та ін.)</p> <p>12.2. богослужбова література (требник, псалтир і т.п.)</p> <p>12.3. молитовна література (молитва, молитовник)</p>

	<p>12.4. агіографічна література (життєписи святих)</p> <p>12.5. теологічна література</p> <p>12.6. релігійно-популярна література (оповідання)</p>
<p>13. науково-інформаційна література</p>	<p>13.1. замітка (інформаційне повідомлення)</p> <p>13.2. реферат</p> <p>13.3. аналітичний огляд</p> <p>13.4. бібліографічний список</p> <p>13.5. бібліографічний покажчик</p> <p>13.6. бібліографічний огляд</p> <p>13.7. рецензія</p> <p>13.8. анотація</p> <p>13.9. бібліографічний опис</p> <p>13.10. бібліографічна довідка</p> <p>13.11. фактографічна довідка тощо</p>
<p>14. масово-інформаційна література</p>	<p>14.1. замітка (інформаційне повідомлення)</p> <p>14.2. бібліографічний опис</p> <p>14.3. анотація</p> <p>14.4. перелік (список)</p>

Розділ 3. Види друкованих видань

Друковані видання як результат виробничої діяльності поліграфічних підприємств відзначаються надзвичайною різноманітністю. Окремі види видань можуть виділятися за різними ознаками, що характеризують видання. Тому існує потреба систематизувати не тільки окремі види видань, але й самі **ознаки**, за якими виділяються ті чи інші види видань. Крім того, потрібно дійти спільної думки щодо назв, які позначають окремі види видань, тобто узагальнити і затвердити найбільш придатні **терміни**, що мають чітко визначене значення. Такі завдання виконує стандартизація термінів, що позначають види видань.

Перший державний стандарт “Видання. Основні види. Терміни та визначення” був прийнятий на теренах колишнього Радянського Союзу в 1970 році [1]. Він став важливим кроком уперед у розвитку видавничої термінології і вплинув на весь наступний час. Але, безумовно, окремі рішення стандарту були пізніше переглянуті, що відбулося у другій його редакції [2]. Подальший розвиток термінологічних досліджень спричинив значний перегляд цього стандарту і прийняття нового [3].

З набуттям Україною незалежності і прийняттям української мови як державної постало питання про розробку українського державного стандарту на термінологію, що стосується видавничої продукції. Цю роботу виконала Книжкова палата України. Розроблений нею державний стандарт “Видання. Основні види. Терміни та визначення” [4] врахував не тільки попередній досвід загальносоюзних стандартів, але й рекомендації міжнародного стандарту ISO 5127/2, а також досвід і дослідження українських вчених - дослідників документів і книговидавничої справи.

На даний час актуальним є питання вивчення цього стандарту та його впровадження в діяльність усіх видавничих організацій України, а також усіх установ, що мають справу з поширенням та використанням видавничої продукції, у тому числі книготорговельних, бібліотечних, бібліографічних організацій.

Разом з тим окремі рішення, прийняті в ДСТУ 3017-95 “Видання. Основні види. Терміни та визначення”, залишаються дискусійними з погляду книгознавства та документознавства, тому ми залишаємо за собою право висловлювати певні зауваження чи пропозиції щодо подальшого вдосконалення цього стандарту.

Наприклад, це стосується розуміння обсягу головного для даного стандарту поняття - “видання”. За ДСТУ 3017-95 це - “документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативних документів щодо їхнього видавничого оформлення і поліграфічного виконання”. Примітка 1 до цього визначення пояснює: “Під документом слід розуміти матеріальний об’єкт, що містить інформацію, закріплену створеним людиною способом для її передавання в часі та просторі”, тобто ніяких обмежень щодо характеру матеріального носія чи знакових способів передачі соціальної інформації тут немає. Примітка 2 така: “Видання, що поряд з друкованим текстом містить записи звуків чи зображення на інших матеріальних носіях (платівках, магнітофонних стрічках, фотоплівках, слайдах, аудіо- та відеокасетах), або таке, що має супровідну допоміжну інформацію (дискети тощо), зветься комбінованим”. Знов-таки тут йдеться про видання, в якому головною частиною є друкований текст, але нічого не сказано про видання, в яких головними є звукозапис або запис зображень на непаперових носіях. Останні зовсім не розглядаються в цьому стандарті, тобто нібито вони не відносяться до обсягу поняття “видання”.

Насправді видання можуть існувати і у вигляді непаперових документів. Отже, в ДСТУ 3017-95 йдеться не взагалі про видання, а лише про друковані видання. З таким зауваженням і слід розуміти всі наступні терміни, що включають як терміноелемент “видання” або пояснюються через поняття “видання”.

Розглянемо класифікацію друкованих видань, запропоновану державним стандартом, за окремими напрямками, що визначаються в наступних параграфах.

§ 3.1. Класифікування всіх друкованих видань за певними ознаками

ДСТУ 3017-95 не підкреслює різного значення окремих ознак для класифікування видань. Але теоретичний аналіз цього питання показує, що одні ознаки використовуються для класифікування всього обсягу поняття “видання” (маємо на увазі тут і далі - друковане видання), а інші - для класифікування певної частини видань, відокремленої за якоюсь ознакою.

Насамперед розглянемо ознаки, що використовуються для класифікування всіх видань без винятку, а також види видань, що за ними виокремлюються.

Одержувана класифікація видань є за своєю характеристикою багатоаспектною, паралельною, фасетною, тобто кожний напрям цієї класифікації (фасет) є незалежним від інших; у кожному використовується лише одна ознака класифікування; будь-яке видання може бути класифікованим за кожною з цих ознак.

Першою з таких ознак є **періодичність виходу видання**, тобто вихідна настанова, як має виходити у світ це видання: за один раз, або окремими випусками упродовж невизначеного заздалегідь часу, або через певні проміжки часу. За цією ознакою розрізняють, перш за все: **неперіодичне видання** - таке, що виходить одноразово і продовження якого не

передбачене, і **серіальне видання** - таке, що виходить протягом часу, тривалість якого заздалегідь не визначена, як правило, нумерованими чи датованими випусками (томами) з постійною спільною назвою.

Серіальні видання, в свою чергу, поділяються на періодичні та продовжувані (хоча у визначенні останніх в ДСТУ 3017-95 ця підпорядкованість не позначена). **Періодичне видання** - це “видання, що виходить через певні проміжки часу, має заздалегідь визначену постійну щорічну кількість і назву нумерованих чи датованих, однотипово оформлених випусків, які не повторюються за змістом”. **Продовжуване видання** (або “видання, що продовжується”) - це “видання, що виходить через заздалегідь невизначені проміжки часу, в міру накопичення матеріалу, нумерованими та (чи) датованими випусками, неповторюваними за змістом, однотипово оформленими, із спільною назвою”.

Отже, будь-яке видання може бути за ознакою періодичності неперіодичним, періодичним або продовжуваним. Ця характеристика видання дуже важлива для організації роботи з ним, від його випуску до його придбання певною книгозбірнею та використання споживачами інформації.

Наступна ознака, що використовується для класифікування всіх друкованих видань - це їх **матеріальна конструкція**, тобто побудова кожного видання: з окремих аркушів паперу чи зі з'єднаних у блок або з'єднаних іншим чином. За цією ознакою розрізняють: **книжкове видання** - “видання у вигляді блока скріплених у корінці аркушів друкованого матеріалу будь-якого формату в обкладинці чи оправі”, **аркушеве видання** - “видання у вигляді одного чи декількох аркушів друкованого матеріалу будь-якого формату без скріплення”, **книжку-іграшку** як “видання особливих конструктивних форм, призначене для розумового та естетичного розвитку дітей” та **комплектне видання** як “сукупність видань, зібраних до папки, футляра, бандеролі чи укладених в обкладинку”.

Практично різновидом книжкового видання є **“журнальне видання”**, тому що в його визначенні повторюються всі ознаки “книжкового видання” і додається ще одна : те, що дане видання належить до періодичних. Вказується також, що журнальне видання має встановлений формат, тобто розміри, прийняті для певного виду видання, регламентовані нормативними документами.

Різновидами аркушевого видання є **газетне видання** - “видавничо пристосоване до специфіки даного періодичного видання”, **буклет** - “видання у вигляді одного аркуша друкованого матеріалу, сфальцьованого будь-яким способом у два чи більше згибів”, **плакат** - “видання у вигляді одного чи декількох аркушів друкованого матеріалу встановленого формату, надруковане з одного чи з обох боків аркуша, призначене для експонування” та **карткове видання** - “видання у вигляді картки встановленого формату, надруковане на матеріалі підвищеної щільності”.

На наш погляд, карткове видання можна було б розглядати як окремий самостійний вид, поряд з книжковим та аркушевим виданнями, тому що воно має значні зовнішні відмінності, пов’язані як з якістю матеріалу, з якого створюється карткове видання, так і з обмеженим форматом, стандартизованим для певних різновидів карткових видань.

Стандарт називає один з таких різновидів - “поштова картка” (“карткове видання, надруковане з одного чи з обох боків”). Відомим видом карткового видання є комплекти друкованих карток для бібліотечних каталогів і картотек, на яких розповсюджуються відомості про нові видання та статті з журналів і газет.

У ДСТУ 3017-95 не знайшлося місця в основному ряду видань, що відрізняються матеріальною конструкцією, такому виду як **“газетно-журнальне видання”**. Це - видання, що має статус газети (тобто офіційно затверджене як газета), а видається на аркушах, скріплених між собою.

Стандарт згадує про таке видання лише у примітці до визначення газетного видання.

На прикладі цього переліку видів видань за матеріальною конструкцією бачимо, як складно поєднати в одне ціле наукову класифікацію з її вимогами до класифікування та завдання практичного поділу існуючих видань на певні види чи групи, що мають спільні риси всередині груп і відрізняються від інших груп видань. Так, “книжкове видання” за визначенням не має ознаки періодичності, тобто воно може бути як неперіодичним, так і серіальним. Але поряд існує поняття “журнальне видання”, яке слід відрізнити від “книжкового видання” саме за ознакою періодичності. Якщо “журнальне видання” - періодичне, то “книжкове видання”, вочевидь, має бути неперіодичним або продовжуваним.

Ще одна ознака, що використовується для класифікування всіх друкованих видань - це **знакова природа інформації**, тобто характер знаків, якими фіксується інформація в друкованих виданнях. У затвердженому варіанті ДСТУ 3017-95 ця ознака фігурує як “за інформаційними знаками”, хоча в проекті стандарту було більш точне формулювання [5].

Слід сказати, що види видань за цією ознакою визначаються залежно від того, яка знакова система переважає в тому чи іншому виданні, або яка є головною, такою, що відбиває задум видання. Відповідно розрізняють: **текстове видання** - “видання, більшу частину обсягу якого займає словесний, цифровий, у вигляді ієрогліфів, формул (хімічних або математичних) чи змішаний текст”; **нотне видання** - “видання запису музичного твору за допомогою нотних знаків”; **картографічне видання** - “видання картографічного твору”; **образотворче видання** - “видання живописних, графічних, скульптурних творів мистецтва, спеціальних чи художніх фотографій та інших графічних робіт, креслень, діаграм, схем тощо”. У визначенні останнього, на наш погляд, є неточність, тому що друковане видання не завжди тиражує сам твір образотворчого мистецтва, а

лише відтворює його зображення. Тому більш вдалою була така дефініція образотворчого видання : “видання, більшу частину обсягу якого займає **відтворення** живописних, графічних, скульптурних творів мистецтва, спеціальних чи художніх фотографій та інших графічних робіт, креслень, діаграм, схем тощо” [6]. На жаль, вона не була затверджена.

Кожний із названих видів видань за знаковою природою інформації може поділятися на різновиди, але така класифікація поки що недостатньо розроблена. Наприклад , у примітці вказано, що текстові видання, у яких використано декілька мов, називаються “багатомовними” [7], але протилежний вид видань - одномовні - не названий.

За складом основного тексту стандартом пропонується розрізняти: **моновидання** - “видання, що містить один твір” і **збірник** - “видання, що містить ряд творів”. До останнього терміна дається примітка: “Залежно від періодичності розрізняють неперіодичний, періодичний та продовжуваний збірник”.

Отже, збірник може бути як неперіодичним, так і періодичним чи продовжуваним. Але неясно, чи може бути таким моновидання? Як правило, моновидання є неперіодичним, але історії книги відомі й інші приклади.

З іншого боку, термін “збірник” традиційно використовують для позначення певного виду видань, який відрізняється, наприклад, від зібрання творів або вибраних творів. Тобто зібрання творів не називають збірником, це окремий особливий вид видань. Виходячи з цього, вважаємо, що загальний термін, який позначає видання, що містить ряд творів, повинен бути іншим: “полівидання”.

Отже, будь-яке видання можна характеризувати (тобто визначати його вид) за ознаками: періодичності, матеріальної конструкції, знакової природи інформації, складом основного тексту (див. таблицю 3.1).

В останньому варіанті всесоюзного стандарту на терміни та визначення видів видань - ГОСТ 7.60-90 - і в ДСТУ 3017-95 пропонується також поділ усіх видів видань (як неперіодичних, так і серіальних) на види **за цільовим призначенням**. Раніше така ознака використовувалася більше для неперіодичних видань, а періодичні видання та продовжувані лише частково визначалися за цільовим призначенням.

ДСТУ 3017-95 розрізняє тринадцять видів видань за цільовим призначенням.

1-й вид - **“офіційне видання”** - це “видання матеріалів інформаційного, нормативного чи директивного характеру, що публікується від імені державних органів, відомств, установ чи громадських організацій”. Як бачимо, у визначенні вказано не тільки на цільове призначення (“нормативне, директивне”), але й на особливості авторської ознаки. Вислів “інформаційного характеру” важко зрозуміти без додаткових пояснень.

Деякі роз’яснення щодо розуміння поняття “офіційне видання” дає коментар до ГОСТу 7.60-90: “Офіційне видання покликане вводити в дію норми та вимоги, що встановлюються в сфері громадського життя. Його треба відрізнити від нормативних виробничо-практичних видань, які встановлюють норми в сфері виробництва або практичної діяльності, а також від масово-політичних видань, які розповсюджують ті чи інші офіційні документи з пропагандистською метою” [8].

До “нормативних виробничо-практичних видань” дається пояснення, що вони разом з “офіційними виданнями” можуть об’єднуватися в клас “нормативних видань”, які мають “однакове цільове призначення - регулювання відносин, але різні сфери дії”.

Офіційні видання поділяються на підвиди за ступенем нормативності: **нормативно-правові видання** (закони, постанови, резолюції, устави, розпорядження відомств та громадських організацій і т.п.); **нормативно-інструктивні видання** (накази, інструкції, правила, положення і т.п.);

нормативно-методичні видання (методичні вказівки, методичні посібники, пам'ятки та ін.) [9]. Але всі ці пояснення залишаються невідомими користувачу ДСТУ 3017-95.

У цьому стандарті відсутнє також ще одне пояснення: що офіційним виданням не слід називати будь-яке (не нормативне) видання, що виходить від імені уряду, відомства чи громадської організації та має гриф цієї організації. Такі видання можуть бути за цільовим призначенням не тільки офіційними, але й науковими, навчальними, довідковими, виробничо-практичними. Для позначення їх авторсько-видавничої приналежності можна використовувати терміни : “відомче видання”, “урядове видання”, “фірмове видання” і т.п. [10].

2-й вид - **“наукове видання”** - це “видання результатів теоретичних і (чи) експериментальних досліджень, а також підготовлених науковцями до публікації пам'яток культури, історичних документів та літературних текстів”. З цього визначення зникло саме цільове призначення: що це видання призначене для фахівців і для наукової роботи. Пояснення таке: наукові видання можуть використовуватися не тільки “для наукової роботи”, але й у викладацькій діяльності, при підготовці науково-популярних творів і т.д. [11]. Але така стандартизована дефініція не вказує на відмінності наукового видання від науково-популярного чи навчального, виробничого, довідкового, тому вона ще потребує уточнення.

Поняття “наукове видання” охоплює не тільки видання науково-дослідних творів, але й публікації різноманітних історичних документів або текстів художньої літератури, які відрізняються лише науковою підготовкою до опублікування і призначеністю для наукових досліджень. Як підсумок, поняття “наукове видання” не є рівнозначним поняттю “твір науково-дослідної літератури”.

У коментарі до ГОСТ 7.60-90 пропонується розрізняти серед наукових видань дві групи : 1) науково-дослідні видання (що містять відповідні твори);

2) джерелознавчі видання, або “документальні наукові видання”, які містять пам’ятки культури та історичні документи, що пройшли текстологічне оброблення, мають коментарі, вступні статті, допоміжні покажчики та інші елементи науково-довідкового апарату видання. В останньому терміні - “документальне наукове видання” - використовується поняття “документ” у значенні Документ V [12]. Але коли головний термін - “видання” - визначається як документ, такий прикметник не має сенсу. Мабуть, треба було використати термін “джерелознавче видання” і все ж таки навести обидва різновиди наукових видань окремо.

3-й вид - **науково-популярне видання** - це “видання відомостей теоретичних та (чи) експериментальних досліджень в галузі науки, культури і техніки, викладених у формі, зрозумілій читачам-нефахівцям”. Від попереднього (тобто “наукового”) видання ця дефініція відрізняється тільки вказівкою на читацьке призначення - “читачам-нефахівцям” - та на доступність викладу матеріалу. Вважається, що сам термін “науково-популярне видання” вже вказує на особливості цього виду видань, тому що він “достатньо мотивований” [13].

Науково-популярні видання мають підвиди, що розрізняються читацькою адресою і відповідним цільовим призначенням: **просвітницькі** видання (мета - розширення кругозору масового читача); **призначені для фахівців суміжних наукових дисциплін** (щоб познайомити з підсумками досліджень, способами розв’язання актуальних наукових проблем); **призначені для практичних працівників** (щоб довести інформацію про нові досягнення науки з метою використання в практичній діяльності).

4-й вид - **виробничо-практичне видання** - це “видання відомостей з технології, техніки й організації виробництва, а також інших галузей суспільної практики, призначене фахівцям певного профілю та відповідної кваліфікації”. Різновиди є такі : **видання для професійного вдосконалення спеціалістів** (практичний посібник, poradnik, виробничо-практична

монографія) і **видання для обміну передовим досвідом** (про прогресивні технології, обладнання та методи праці).

У ДСТУ 3017-95 перелічуються ще такі види видань, яких не було в ГОСТі 7.60-90: 5-й - **науково-виробниче видання** - “видання відомостей про результати теоретичних та (чи) експериментальних досліджень, а також конкретних рекомендацій щодо їх впровадження у практику”; 6-й - **виробничо-практичне видання для аматорів** - “видання відомостей з технології, техніки та організації виробництва, окремих його галузей, а також інших сфер суспільної практики, викладених у формі, зрозумілій читачам-нефахівцям”. Вочевидь, це такі види, що є ніби перехідними від наукового до виробничо-практичного чи від виробничо-практичного до науково-популярного.

7-й вид - **нормативне виробничо-практичне видання** - це “видання норм, правил і вимог з конкретних сфер виробничо-практичної діяльності”. Як вже згадувалося, його можна розглядати як різновид нормативних видань поряд з офіційними виданнями. З іншого боку, його можна вважати різновидом виробничо-практичних видань, тому що практичні працівники, сфера виробництва мають спиратися на такі видання безпосередньо у своїй практичній діяльності.

Нормативні виробничо-практичні видання поділяються на різновиди: 1) **нормативні видання зі стандартизації** (міжнародні стандарти, державні стандарти, галузеві стандарти, стандарти підприємств, технічні умови, керівні технічні матеріали); 2) **нормативно-інструктивні видання** (інструкції, положення); 3) **нормативно-констатуючі видання**, що містять певні показники (прейскуранти, нормативи, каталоги); 4) **нормативно-методичні видання** (методичні вказівки, правила, рекомендації, пам’ятки).

8-й вид - **навчальне видання** - це “видання систематизованих відомостей наукового або прикладного характеру, викладених у зручній для вивчення і викладання формі”. Навчальні видання чітко відрізняються від інших саме

призначенням: на допомогу навчанню; тим, хто вчиться і тим, хто викладає. Таке призначення обов'язково вказується на титульній сторінці навчального видання. Безумовно, для навчання можна використовувати й інші видання, але коли вони не мають відповідного позначення, вони не вважаються навчальними.

Навчальні видання, як правило, за своїм змістом і структурою відповідають певним програмам навчання. Так, **підручник** – це “навчальне видання з систематизованим викладом дисципліни (її розділу, частини), що відповідає навчальній програмі та офіційно затверджене як таке”; **навчальний посібник** – “навчальне видання, що доповнює або частково (повністю) замінює підручник та офіційно затверджене як таке”. До навчальних видань належать також **хрестоматія** – “навчальне видання літературно-художніх, історичних та інших творів чи уривків з них, які є об'єктом вивчення”, **навчально-методичний посібник** – “навчальне видання з методики викладання навчальної дисципліни (її розділу, частини) або з методики виховання”, **навчальний наочний посібник** – “навчальне образотворче видання матеріалів на допомогу у вивченні, викладанні чи вихованні”. Розрізняють також такі види навчальних видань як: **текст лекції, курс лекцій, конспект лекцій; навчальна програма, методичні рекомендації (методичні вказівки), практикуми.**

Разом з тим слід зауважити, що не завжди видання, що позначається як “книга для вчителя” або “книга для учнів”, є навчальним. Воно може бути науково-популярним, якщо викладає відомості з певного питання або результати наукового дослідження у формі, зрозумілій нефакхівцям, і не має безпосереднього зв'язку з програмою навчальної дисципліни; літературно-художнім, якщо містить твір художньої літератури, але не пов'язує його з програмою певного курсу; виробничо-практичним, якщо адресується вчителям і подає відомості з технології, техніки й організації навчального процесу. Існують також видання, що посідають проміжне місце між

навчальними виданнями та іншими, наприклад, довідковими (**навчальний довідник, навчальний тлумачний словник** і т.п.).

Навчальні видання поділяються також за видом освітніх установ, для яких вони призначаються: для загальноосвітньої школи; для вищих навчальних закладів I – II рівня акредитації (училищ, технікумів); для вищих навчальних закладів III – IV рівня акредитації (інститутів, університетів, академій і т.п.).

9-й вид - **громадсько-політичне видання** - це “видання твору громадсько-політичної тематики”. У визначенні цього виду переплетено дві ознаки: цільове призначення - найширшому загалу читачів, або “масовому читачу”, і тематика - про суспільно-політичні події, соціально-економічні питання. Російською мовою відповідний вид видань був названий “массово-политическое издание”. У такому терміні хоча б згадувалось “масове” читацьке призначення. У терміні, запропонованому ДСТУ 3017-95, можна побачити лише тематичний аспект. Але це неправильно, тому що з питань громадсько-політичного життя існують різні види видань за цільовим призначенням (офіційні, наукові, виробничо-практичні та ін.). Отже, термінологічне позначення і кваліфікація цього виду видань потребують ще більш глибокого наукового вивчення. Зараз до цього виду видань можна віднести перш за все видання творів публіцистичної літератури.

10-й вид - **довідкове видання** - це “видання коротких відомостей наукового чи прикладного характеру, розміщених у порядку, зручному для їх швидкого пошуку, не призначене для суцільного читання”. Цільове призначення такого видання - давати довідки найрізноманітнішого характеру, від коротких фактичних даних до стислих роз’яснень наукових положень.

Різновиди довідкових видань: **енциклопедичні видання** (енциклопедії та енциклопедичні словники), **термінологічні словники, мовні (лінгвістичні) словники, довідники тощо.**

11-й вид - **видання для організації дозвілля** - це “видання популярно викладених загальнодоступних відомостей щодо організації побуту, дозвілля, різноманітних форм самодіяльної творчості, різних видів захоплень”. За ГОСТом 7.60-90 цей вид видань називався простіше (“видання для дозвілля”), а за обсягом поняття охоплював два різновиди: **практичні видання для аматорів**, які в ДСТУ 3017-95 виділені як окремий самостійний вид видань, і **розважальні видання** (спортивні ігри, інтелектуальні заняття ігрового характеру і т.п.).

12-й вид - **рекламне видання** - “видання відомостей щодо виробів, послуг, заходів, культурно-історичних об’єктів, творчих колективів тощо у формі, яка привертає увагу, сприяє реалізації товарів і послуг, запрошує до ознайомлення чи до відвідування”. У визначенні тут перелічені майже всі відмінності рекламних видань. Їх цільове призначення - створювати попит на твори та послуги, сприяти їх реалізації, а також пропаганді наукових, виробничих та художніх досягнень суспільства, культурно-історичних об’єктів і заходів, творчості художніх колективів, акторів і т.п. Крім суто комерційного призначення рекламні видання відрізняються тим, що часто дають таку фактографічну інформацію, яка відсутня в інших видах видань: про діяльність підприємств, фірм, творчих колективів та осіб.

13-й вид - **літературно-художнє видання** - це “видання твору художньої літератури”. За цільовим призначенням літературно-художні видання поділяються на різновиди, які розрізняються підготовкою основного тексту та довідкового апарату видання: наукове, науково-масове та масове. **Наукове літературно-художнє видання** готується як джерелознавче і призначається для майбутніх дослідників художніх творів. **Науково-масове літературно-художнє видання** призначається для поглибленого вивчення літературно-художніх творів, що містяться в ньому і має значний науково-довідковий апарат: вступну статтю, примітки, коментарі тощо. **Масове літературно-художнє видання** розраховується на читання твору будь-яким читачем з

метою задоволення естетичних потреб, відпочинку, насолоди і т.п., і, як правило, містить тільки самі твори художньої літератури.

Як вже зазначалося на початку, ДСТУ 3017-95 містить перелік тринадцяти основних видів видань за цільовим призначенням; різновиди кожного з основних видів тут не названі, вони подаються окремо. Разом з тим їх характеристика дуже важлива для розуміння обсягу кожного з цих понять.

У цілому поділ видів видань за цільовим призначенням не є однорідним, тому що ці види виділяються за різними ознаками. Одні враховують тип літературних творів, надрукованих у виданні (наприклад, навчальні чи довідкові видання); другі - цільове призначення самого видання, разом з його читацьким призначенням (наприклад, виробничо-практичне видання для аматорів, видання для організації дозвілля); треті - зміст видання, широту його читацького призначення (громадсько-політичне видання) та ін. Вимоги наукової класифікації тут не витримуються, тому можна передбачити, що цей фасет класифікації видань у майбутньому буде вдосконалюватися.

Особливий фасет класифікації видань виділений **“за аналітико-синтетичним переробленням інформації”**. Точніше було б сказати: “за ступенем аналітико-синтетичного перероблення інформації”. Для того, щоб витримати вимогу повноти поділу обсягу родового поняття “видання”, слід було б розрізняти видання, що не мають аналітико-синтетичного перероблення інформації і такі, що здійснюються на її підставі. Але в стандарті характеризується тільки останній вид, під назвою: **“інформаційні видання”**. Його визначення: “видання систематизованих чи узагальнених відомостей відносно опублікованих даних з першоджерел, випущене друком організаціями, що здійснюють науково-інформаційну діяльність”. Така дефініція прирівнює поняття “інформаційні видання” до “вторинних документів”, що виділяються з погляду тої чи іншої інформаційної системи.

Термін “інформаційні видання” - невдалий з погляду його семантики, якщо врахувати багатозначність поняття “інформація” та можливість розгляду кожного видання як каналу передавання інформації або як джерела інформації. З цього погляду “неінформаційних” видань взагалі не може існувати, і називати їх окремий вид “інформаційним” - безглуздя. Але термін вже існує, він стандартизований, тому треба врахувати його зміст і не звертати уваги на буквально значення терміна.

“Інформаційні видання” в стандарті поділяються на такі різновиди: бібліографічне, реферативне, оглядове видання; дайджест. Однопорядковість цих різновидів теж виглядає безглуздою з погляду теорії бібліографії, адже бібліографічні видання можуть бути і реферативними, і оглядовими, і дайджестами. Незважаючи на це, наведемо стандартизовані визначення кожного із названих видів видань: **бібліографічне видання** - “інформаційне видання упорядкованої сукупності бібліографічних записів”; **реферативне видання** - “інформаційне видання сукупності бібліографічних записів, включно з рефератами”; **оглядове видання** - “інформаційне видання публікації одного чи декількох оглядів, які відображають підсумки аналізу та узагальнення відомостей з різних джерел”; **дайджест** - “видання публікації у вигляді добірки витягів із конкретного тексту, відібраних і згрупованих таким чином, щоб дати про нього загальне уявлення, чи добірки найцікавіших матеріалів, передрукованих з інших видань”.

Оскільки перелічені терміни стандартизовані, то їх використання у видавничій практиці є обов’язковим. Що ж стосується наукового розуміння цих понять, їх тлумачення, то воно припускає і критичні зауваження, і їх майбутній перегляд. Для того, щоб зберегти однопорядковість класифікаційного ряду, було б доречно розрізнити “сигнальне бібліографічне видання” – таке, що складається тільки з бібліографічних описів, і “анотоване бібліографічне видання” (що включає описи з анотаціями), поряд з реферативним і оглядовим виданнями (див. таблицю 3.1).

Виходячи з того, що всі розглянуті вище ознаки класифікування можуть стосуватися як неперіодичних, так і серіальних видань, можна зробити висновок, що будь-яке видання можна аналізувати за даними ознаками і визначати його вид залежно від того, чи відповідає видання тій чи іншій дефініції.

§ 3.2. Види неперіодичних видань

Як зазначено вище, неперіодичні видання класифікуються на види, перш за все, за всіма переліченими вище ознаками. Крім того, використовують ще кілька ознак, призначених для класифікування тільки (чи переважно) неперіодичних видань.

За обсягом розрізняють такі види видань: **книга** - “книжкове видання обсягом понад 48 сторінок”; **брошура** - “книжкове видання обсягом від 4 до 48 сторінок”; **листівка** - “аркушеве видання обсягом від 1 до 4 сторінок”.

Ознака “обсяг видання” ніби продовжує характеристику видання за особливостями матеріальної конструкції. Традиційно за обсягом розрізнялися саме неперіодичні видання. Але в ГОСТі 7.60-90 було вирішено відмовитися від вказівки на неперіодичність книжкового чи аркушевого видання при визначення видів видань за обсягом [14]. Вважається, що “книгами” можна називати і деякі серіальні видання (наприклад, продовжувані збірники наукових праць), “брошурами” - деякі випуски періодичних видань, на які здійснюється передплата ; “листівками” - окремі випуски такого періодичного видання як експрес-інформація і т.д.

Але при цьому залишається невідомим, чи можна називати “книгами” та “брошурами” окремі випуски журналів, “брошурами” чи “листівками” - окремі випуски газет. Це - питання до укладачів стандартів, на яке, на жаль, не можна зараз одержати відповідь. Його треба врахувати при наступному перегляді стандарту.

Щодо терміна “листівка”, затвердженого у стандарті із вказаним значенням, то, можливо, він не є найкращим, тому що “листівку” можна розуміти як “поштову картку”. Більш відповідає дефініції термін “аркушівка”, що використовувався колись українськими бібліографами.

За структурою серед неперіодичних видань виділяють: **серію** - “видання, однотипно оформлене, що включає сукупність томів, об’єднаних спільністю задуму, тематики, цільовим або читацьким призначенням”; **однотомне видання** (однотомник) - “неперіодичне видання, випущене в одному томі”; **багатотомне видання** (багатотомник) - “неперіодичне видання, що складається з двох чи більше нумерованих томів і становить єдине ціле за змістом і оформленням”; **зібрання творів** - “однотомне чи багатотомне видання творів одного або декількох авторів, що дає уявлення про його (їхню) творчість у цілому”; **вибрані твори** - “однотомне чи багатотомне видання, що містить частину найзначніших відібраних за певними засадами творів одного чи декількох авторів”.

Навіть із дефініцій можна побачити, що перелічені види не однопорядкові, тобто виділяються за різними ознаками. Наприклад, серія може складатися з однотомних або багатотомних видань; так само і зібрання творів, і вибрані твори. Мабуть, слід було розділити цей фасет класифікації на декілька. В одному були б представлені: видання окремого твору, збірник, зібрання творів, вибрані твори. У такому разі всі види видань тут виділялися б за особливостями відбору творів для видання і відповідною структурою видання, його видавничою підготовкою. Однотомне та багатотомне видання - це інший класифікаційний фасет, пов’язаний із особливостями поліграфічного виконання видання. Окремим фасетом можна було б виділити види неперіодичних видань за наявністю зв’язків з іншими виданнями: окреме видання, серійне видання (частина серії), неперіодична серія (сукупність серійних видань) (див. таблицю 3.2).

Безпосередньо класифікації неперіодичних видань присвячений фасет (і розділ у стандарті) “Види неперіодичних видань за інформаційними ознаками”. Знову таки важко зрозуміти, що це за критерій класифікування - “за інформаційними ознаками”. У ГОСТі 7.60-90 відповідний фасет виділявся “за характером інформації”; так само він називався і у проекті державного стандарту України під час його обговорення. Безумовно, і це формулювання не є чітко визначеним, але все ж таки більш зрозумілим. У коментарі до ГОСТу 7.60-90 пояснювалося, що за класифікаційну ознаку тут використано “характер твору, поданого у виданні”, або “стійку змістовно-формальну єдність комплексу типологічних ознак” [15].

На наш погляд, цей комплекс ознак складається із належності твору до певного типу та жанру літератури. Коли видання складається з одного твору чи із сукупності однотипних творів, є можливість однозначно позначити цей вид видання.

Отже, перелік видів видань у даному фасеті багато в чому збігається з переліком жанрів творів усередині типів літератури. У перелік видів видань не входять ті жанри, що не можуть бути видані як окреме видання.

Крім того, у стандарті відображені не всі існуючі у вигляді окремих видань жанри творів і навіть не всі типи літератури. Тому при використанні стандарту з метою визначення виду видання за цією ознакою може трапитися так, що відповідного виду у стандарті немає. Отже, деякі видання неможливо класифікувати за цією ознакою.

У ДСТУ 3017-95 визначено 45 видів видань у зазначеному фасеті, без поділу їх на певні групи. Ми зробили спробу поділити цей фасет на групи видань відповідно до типів літератури, до яких вони належать (див. таблицю 3.2, фасет 5). При цьому виявилось, що деякі види видань належать одночасно до двох типів літератури; деякі типи літератури взагалі відсутні в таблиці (наприклад, науково-популярна) ; а в деяких типах літератури представлені не всі можливі види видань (наприклад, у літературно-художніх

виданнях). Якщо ставити за мету наближення стандарту до наукових вимог щодо класифікування, то в майбутньому перегляді стандарту треба врахувати ці зауваження. А поки що для бібліотекарів, бібліографів і всіх фахівців, що працюють з виданнями, треба знати, що не кожне видання можна класифікувати “за інформаційними ознаками” (або “характером інформації”), використовуючи ДСТУ 3017-95.

§ 3.3. Види періодичних і продовжуваних видань

Періодичні та продовжувані видання, так само як і неперіодичні, можна класифікувати за всіма ознаками, що стосуються будь-яких видань. Крім того, ДСТУ 3017-95 має окремий розділ, де визначаються види періодичних та продовжуваних видань.

Серед термінів, що позначають види періодичних і продовжуваних видань, є кілька головних: **газета, журнал, бюлетень, календар**. Вони відбивають найбільш суттєві, характерні риси цих видань: цільове призначення; особливості матеріалів, що публікуються у виданні; матеріальну конструкцію та структуру видання; його обсяг. Усі ці риси враховуються в комплексі; вони визначають внутрішню форму видання, а також особливості його поліграфічного виконання. Цей напрям класифікування періодичних і продовжуваних видань іноді називають визначенням **жанрів** видань. Такий “жанр” або вид періодичного чи продовжуваного видання встановлюється вже при його реєстрації, коли одержують дозвіл на видання.

Газета - це “газетне видання” за матеріальною конструкцією, тобто видання у вигляді одного чи декількох аркушів установленого формату, що виходить через певні короткі проміжки часу і містить оперативну інформацію з актуальних питань громадсько-політичного життя. В основному в газеті публікують літературні твори: правові та політичні

першоджерела, публіцистичні, масово-інформаційні, рекламні, науково-популярні, літературно-художні тощо, а також фотографії, малюнки та інші образотворчі матеріали.

Як види газет розрізняють: **громадсько-політичну газету** - “яка систематично висвітлює питання внутрішньої і зовнішньої політики держави та міжнародного життя” і яка розрахована на широке коло читачів; **спеціалізовану газету** - ”яка систематично висвітлює окремі проблеми громадського життя, науки, техніки, культури та інших галузей діяльності і призначена певним категоріям читачів”; **“спеціальний газетний випуск”** - “видання, підготовлене з якоїсь нагоди”, “що виходить протягом обмеженого часу”.

Спеціалізовані газети поділяють за тематичною спрямованістю, цільовим і читацьким призначенням на газети: з питань економіки і бізнесу, медичні, спортивні, з питань культури, літератури, мистецтва, релігійні, рекламні, для дозвілля, для дітей та юнацтва.

Термін “журнал” в ДСТУ 3017-95 має синонім “часопис”. Але, на наш погляд, термін “часопис” скоріше може бути використаний як синонім “періодичного видання” взагалі, тому що їм можна позначати як журнали, так і газети.

Журнал - це “журнальне видання” за матеріальною конструкцією, тобто “видання у вигляді блока скріплених у корінці аркушів друкованого матеріалу встановленого формату”, що містить статті, реферати та інші жанри літературних творів різних типів літератури, а також образотворчі матеріали (ілюстрації, фотографії, малюнки і т.п.). Кожний випуск журналу виходить приблизно однакового обсягу, під однією, затвердженою офіційно, назвою (принаймні протягом одного року) і має постійні рубрики (розділи) всередині журналу, де традиційно публікуються твори певних типів літератури та жанрів.

Залежно від цільового та читацького призначення як журналу в цілому, так і переважаючих в ньому творів, розрізняють види журналів: **громадсько-політичний журнал** - журнал переважно зі статтями та матеріалами громадсько-політичної тематики, а також літературно-художніми та науково-популярними творами, розрахований на широке коло читачів або на певні категорії читачів: призначений молоді, жінкам тощо; **науковий журнал** - журнал, що містить статті та матеріали досліджень теоретичного або прикладного характеру, призначений переважно фахівцям певної галузі науки; **науково-популярний журнал** - такий, що містить науково-популярні статті та матеріали про досягнення науки, культури, практичної діяльності, призначений для читачів-нефахівців з метою поширення знань та самоосвіти; **виробничо-практичний журнал** - призначений практичним працівникам певної галузі діяльності, такий, що містить статті та інші матеріали про досягнення науки, організацію виробництва (практичної діяльності), про передовий досвід і проблеми галузі; **популярний журнал** - що містить матеріали з різноманітних питань (культури, спорту, побуту тощо), призначений широкому колу читачів з розважальною метою, для дозвілля; **літературно-художній журнал** - такий, що публікує переважно твори художньої літератури, а також присвячені їй публіцистичні статті, рецензії і т.п. матеріали; **реферативний журнал** - журнал, в якому публікуються переважно реферати публікацій чи неопублікованих документів.

Цей перелік видів журналів показує, що виділяються вони, в основному, за цільовим та читацьким призначенням видання, а також за характером (типами, жанрами та змістом) літературних творів, що їх передбачається публікувати в журналі.

Деякі назви видів журналів збігаються з назвами видів видань за цільовим та читацьким призначенням (наприклад: науковий, науково-популярний та ін.); деякі - не збігаються (наприклад, “популярний журнал” - це, вочевидь, “видання для організації дозвілля”). На наш погляд, у

майбутньому треба переглянути окремі терміни цих категорій, щоб ще тісніше пов'язати їх одне з одним.

Бюлетень - це періодичне видання, що має відповідний статус, тобто офіційно затверджене як бюлетень. Специфіка бюлетеня пов'язується з тим, що він завжди містить інформацію офіційного характеру, що відображає діяльність організації, яка видає бюлетень. За змістом такі матеріали можуть бути дуже різноманітними, залежно від роду діяльності організації і традицій певного видання.

Залежно від цільового призначення видання та матеріалів, що в ньому містяться, розрізняють такі види бюлетеней: **нормативний бюлетень** - що містить матеріали нормативного, директивного чи інструктивного характеру і видається, як правило, державним органом; **довідковий бюлетень** - що містить довідкові матеріали, розташовані у порядку, зручному для їхнього швидкого пошуку; **рекламний бюлетень** - що містить рекламні відомості щодо виробів, послуг, заходів з метою створення попиту; **бюлетень-хроніка** - що містить повідомлення про діяльність установи, що його видає. Деякі види бюлетеней розрізняють за особливостями їх змісту (наприклад, **статистичний бюлетень** - той, що містить статистичні дані), деякі - за особливостями їх внутрішньої форми, тобто способу викладу матеріалу (наприклад, **бюлетень-таблиця** - той, що містить фактичні дані у вигляді таблиці).

Але в переліку видів бюлетеней в ДСТУ 3017-95 відсутні деякі види бюлетеней (науковий, виробничо-практичний, інформаційний), для визначення яких можна використовувати загальну частину класифікації видань за цільовим призначенням.

Календар вважається періодичним виданням, хоча переважна більшість календарів видається один раз на рік (але деякі - щоквартально, щомісяця і т.п.). Це - довідкове видання, що містить послідовний перелік днів, тижнів, місяців наступного року, а також відомості різного характеру, пов'язані з

певними датами чи просто довідкового або науково-популярного змісту. За зовнішньою формою розрізняють: **табель-календар** - аркушеве видання календаря з переліком днів року, розташованим у вигляді таблиці; **відривний (перекидний) календар** - настінний або настільний календар, в якому для кожного дня (або тижня, місяця) відведений окремий аркуш, що відривають (перекидають) при користуванні; **календар книжкового типу** - календар-щорічник у вигляді книжкового видання, з довідковими та науково-популярними матеріалами, як правило, певного галузевого змісту або призначений певній категорії читачів.

За характером інформації розрізняють **календар знаменних дат** - такий, що містить вибіркового перелік днів року, пов'язаних з певними пам'ятними подіями, та відомості про ці події.

У стандарті не виділяється окремо, хоча характеризується в примітках, такий вид періодичних видань, як **періодичний збірник**. Він має всі риси збірника (тобто є полівиданням) та періодичного видання. Періодичні збірники можуть бути різноманітними за характером матеріалів, що в них містяться. Деякі періодичні збірники наближаються до виду науково-практичного (чи науково-виробничого) журналу, і відрізняються тільки офіційно затвердженим статусом ("збірника", а не "журналу"). Деякі періодичні збірники мають статус "альманаху" - літературно-художнього та науково-популярного видання.

У ДСТУ 3017-95 як різновид періодичного збірника вказується **експрес-інформація** - реферативне видання, призначене для оперативного інформування фахівців.

Крім перелічених у цьому розділі стандарту є ще такі види періодичних та продовжуваних видань, що згадуються в примітках в інших розділах стандарту. Це - **продовжуваний збірник** і його різновид - **альманах**; **серія періодична** і **серія продовжувана**. Характерні риси періодичних та

продовжуваних збірників і серій такі самі, як і у неперіодичних, а відмінності полягають у періодичності чи продовжуваності видання.

Висновки

Підводячи підсумки розгляду видів друкованих видань, ще раз зазначимо, що для їх класифікування важливою є стандартизація термінів та визначень, тому головна увага тут приділяється розгляду і характеристиці видів видань за ДСТУ 3017-95 “Видання. Основні види. Терміни та визначення”. Такий підхід, безумовно, має як свої переваги, так і недоліки.

Переваги - в тому, що наводяться терміни та визначення видів видань, які вже пройшли апробацію як науковців, так і практичних працівників книжкової справи. Крім того, вони є обов’язковими для застосування у всіх сферах діяльності, пов’язаних із виданнями, а їх вивчення - необхідна умова практичного оволодіння типологією книги.

Недоліком запропонованого підходу може бути те, що він обмежує можливості наукового обґрунтування виділення тих чи інших видів видань. Перелік видів видань у стандарті не завжди враховує такі вимоги наукової класифікації як єдина підстава поділу, відсутність “стрибків” у виділенні окремих видів (види одного рівня класифікації не повинні змішуватися з видами іншого рівня класифікації, або різновидами перших), обов’язковість поділу всього обсягу поняття (не залишати невизначеними деякі явища).

Для того, щоб пом’якшити дію вказаних недоліків, пропонується не тільки перелік стандартизованих термінів, але й аналіз деяких з них; виявляються співвідношення між окремими термінами, що позначають види видань. Нарешті, в деяких випадках містяться пропозиції щодо майбутнього перегляду стандарту та усунення недоліків.

У цілому характеристика видів видань, що наводиться в курсі документознавства, може бути поглиблена та деталізована в інших курсах, з

більш вузькою галузевою спеціалізацією (тобто окремо - про суспільно-політичні, технічні, мистецтвознавчі, літературно-художні та інші видання).

Примітки

1. ГОСТ 16447-70. Издания. Основные виды. Термины и определения.- Введ. 01.07.71.

2. ГОСТ 16447-78. Издания. Термины и определения основных видов : Взамен ГОСТ 16447-70.- Введ. 01.07.79 // Стандарты по библиотечному делу и библиографии.- М., 1985.- С.243-261.

3. ГОСТ 7.60-90. Издания. Основные виды. Термины и определения. - Введ. 01.01.91.- М.: Изд-во стандартов, 1990. - 29 с.

4. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. - Чинний від 01.01.96. - К.: Держстандарт України, 1995. - 47 с.

5. Видання. Основні види. Терміни та визначення: Держ. стандарт України : Проект. - К., 1994. - 44 с. - Машинопис.

6. Там же. - С.11.

7. ДСТУ 3017-95 ... - С.7.

8. Методические рекомендации по внедрению ГОСТ 7.60-90 “Издания. Основные виды. Термины и определения” / Всесоюз. кн. палата; Сост. В.П. Смирнова. - М., 1990.- С.33.

9. Там же. - С.53.

10. Там же. - С.54.

11. Там же. - С.35.

12. Див.: Швецова-Водка Г.М. Історичний розвиток значень поняття “документ” // Українська культура: минуле, сучасне та шляхи розвитку / Рівнен. держ. ін-т культури.- К., 1997.- С. 182, 187.

13. Методические рекомендации по внедрению ГОСТ 7.60-90 ... - С.36.

14. Там же. - С. 52.

Класифікація всіх друкованих видань

№ фасета	ознака класифікації	види видань
1.	за періодичністю	1. неперіодичне видання 2. серіальне видання 2.1. періодичне видання 2.2. продовжуване видання
2.	за матеріальною конструкцією	1. книжкове видання 1.1. неперіодичне книжкове видання 1.2. продовжуване книжкове видання 1.3. журнальне видання 1.4. газетно-журнальне видання 2. аркушеве видання 2.1. газетне видання 2.2. плакат 2.3. буклет 2.4. карткове видання 3. книжка-іграшка 4. комплектне видання
3.	за знаковою природою інформації	1. текстове видання 2. нотне видання

		<ul style="list-style-type: none"> 3. картографічне видання 4. образотворче видання
4.	за складом основного тексту	<ul style="list-style-type: none"> 1. моновидання 2. полівидання
5.	за цільовим призначенням	<ul style="list-style-type: none"> 1. офіційне видання 2. наукове видання 3. науково-популярне видання 4. виробничо-практичне видання 5. науково-виробниче видання 6. виробничо-практичне видання для аматорів 7. нормативне виробничо-практичне видання 8. навчальне видання 9. громадсько-політичне видання 10. довідкове видання 11. видання для організації дозвілля 12. рекламне видання 13. літературно-художнє видання
6.	за ступенем аналітико-синтетичного перероблення інформації	<ul style="list-style-type: none"> 1. видання, що не має аналітико-синтетичного перероблення інформації 2. інформаційне видання <ul style="list-style-type: none"> 2.1. сигнальне бібліографічне видання 2.2. анотоване бібліографічне видання 2.3. реферативне видання

		2.4. оглядове видання 2.5. дайджест
--	--	--

Таблиця 3.2

Види неперіодичних видань

№ фасета	ознака класифікації	вид видання
1.	за обсягом	1. книга 2. брошура 3. листівка (аркушівка)
2.	за особливостями поліграфічного виконання видання	1. одностомне видання (одностомник) 2. багатостомне видання (багатостомник)
3.	за особливостями відбору творів для видання	1. видання окремого твору 2. збірник 3. зібрання творів 4. вибрані твори
4.	за наявністю зв'язків з іншими виданнями	1. окреме видання 2. серійне видання (частина серії) 3. неперіодична серія (сукупність серійних видань)
5.	за характером інформації	наукові видання 1. монографія 2. автореферат дисертації 3. препринт 4. тези доповідей 5. матеріали конференції 6. збірник наукових праць

		<p style="text-align: center;">офіційні видання</p> <p>7. статут</p> <p>8. інструкція</p>
		<p style="text-align: center;">нормативні виробничо-практичні видання</p> <p>9. інструкція</p> <p>10. стандарт</p> <p>11. преїскурант</p>
		<p style="text-align: center;">виробничо-практичні видання</p> <p>12. паспорт (на виріб)</p> <p>13. практичний посібник</p> <p>14. практичний порадник</p> <p>15. інформаційний листок (про передовий виробничий досвід)</p>
		<p style="text-align: center;">навчальні видання</p> <p>16. підручник</p> <p>17. навчальний посібник</p> <p>18. хрестоматія</p> <p>19. навчальний наочний посібник</p> <p>20. навчально-методичний посібник</p> <p>21. методичні рекомендації (методичні вказівки)</p> <p>22. текст лекції</p> <p>23. курс лекцій</p> <p>24. конспект лекцій</p> <p>25. навчальна програма</p> <p>26. практикум</p>
		<p style="text-align: center;">довідкові видання</p>

		<p>27. енциклопедія</p> <ul style="list-style-type: none"> - універсальна - галузева - тематична <p>28. словник</p> <ul style="list-style-type: none"> - енциклопедичний - мовний - тлумачний - термінологічний - розмовник <p>29. довідник</p> <ul style="list-style-type: none"> - науковий - громадсько-політичний - виробничо-практичний - навчальний - популярний - побутовий <p>тощо</p>
		<p>довідкові або рекламні видання</p> <p>30. проспект</p> <p>31. путівник</p> <p>32. каталог</p> <p>33. афіша</p>
		<p>літературно-художні видання</p> <p>34. наукове літературно-художнє видання</p> <p>35. науково-масове літературно-художнє видання</p>

		36. масове літературно-художнє видання 37. альманах 38. антологія 39. документально-художнє видання 40. науково-художнє видання
--	--	---

Таблиця 3.3.

Види періодичних і продовжуваних видань

1.	газета	<ul style="list-style-type: none"> – громадсько-політична газета – спеціалізована газета – спеціальний газетний випуск
2.	журнал	<ul style="list-style-type: none"> – громадсько-політичний журнал – науковий журнал – науково-популярний журнал – виробничо-практичний журнал – популярний журнал – літературно-художній журнал – реферативний журнал
3.	бюлетень	<ul style="list-style-type: none"> – нормативний бюлетень – довідковий бюлетень – рекламний бюлетень – бюлетень-хроніка – бюлетень-таблиця – статистичний бюлетень
4.	календар	<ul style="list-style-type: none"> – відривний (перекидний) календар – табель-календар

		<ul style="list-style-type: none">– календар книжкового типу– календар знаменних дат
5.	періодичний збірник	<ul style="list-style-type: none">– експрес-інформація– науково-практичний періодичний збірник– альманах
6.	продовжуваний збірник	<ul style="list-style-type: none">– збірник наукових праць– альманах
7.	серія	<ul style="list-style-type: none">– серія періодична– серія продовжувана

Післямова

У навчальному посібнику “Типологія книги” розглянуто питання, що складають зміст другої частини курсу “Документознавство” (за програмою Рівненського державного інституту культури 1997 р.). Цей посібник є логічним продовженням виданого раніше навчального посібника “Типологія документа”. Разом ці два посібники охоплюють увесь зміст курсу.

Безумовно, деякі питання викладені тут дуже коротко. Наприклад, жанри літератури подано лише у схематично-табличному вигляді. Це пояснюється тим, що повна характеристика всіх жанрів могла б значно збільшити обсяг посібника, а це не передбачено тією кількістю годин, яка відведена на вивчення даної теми. При необхідності студент може знайти характеристику окремих типів та жанрів літератури, а також видів видань у довідковій літературі з книгознавства, в стандартах та інших джерелах.

Даний посібник не зачіпає також характеристику нетекстових творів друку та інших видань, крім друкованих. Ці питання можуть бути предметом особливого розгляду.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ ТИПОЛОГІЇ КНИГИ

Автореферат дисертації - виклад матеріалів та результатів дисертаційного дослідження, яке надається на здобуття вченого ступеня, зроблений його автором у відповідності зі встановленими офіційно вимогами, що видається обмеженим тиражем «на правах рукопису».

Альбом - книжкове чи комплектне аркушеве образотворче видання з пояснювальним текстом або без нього.

Альманах - збірник літературно-художніх та (чи) науково-популярних творів, об'єднаних за певною ознакою.

Примітка. Альманах може бути неперіодичним, періодичним або продовжуваним виданням.

Аналітичний огляд - див.: **критичний (аналітичний) огляд**.

Антологія - неперіодичний збірник вибраних літературно-художніх творів чи уривків з них.

Аркушеве видання - видання у вигляді одного чи декількох аркушів друкованого матеріалу будь-якого формату без скріплення.

Аркушівка - див.: **листівка**.

Атлас - книжкове або комплектне картографічне чи образотворче видання, що містить зображення різних об'єктів (карти, креслення, малюнки тощо).

Афіша - рекламне або довідкове аркушеве видання з інформацією щодо певного культурного заходу (події), призначене для розклеювання.

Багатотомне видання; багатотомник - неперіодичне видання, що складається з двох чи більше нумерованих томів і становить єдине ціле за змістом та оформленням.

Бібліографічне видання - інформаційне видання упорядкованої сукупності бібліографічних записів.

Біобібліографічний словник (довідник) - сукупність біографічних і бібліографічних даних про життя, діяльність і твори діячів науки, культури, мистецтва і т. д.

Біографічний довідник - сукупність довідкових статей, які містять біографічні відомості та характеристику внеску у розвиток науки, техніки, виробництва, культури видатних діячів відповідних галузей.

Брайлевське видання - текстове видання, надруковане шрифтом Брайля, що складається з крапкоподібних випуклостей, призначених для читання через дотик сліпими людьми.

Брошура - книжкове видання обсягом від 4 до 48 сторінок.

Буклет - видання у вигляді одного аркуша друкованого матеріалу, сфальцьованого будь-яким способом у два чи більше згинів, але не розрізаного.

Бюлетень - періодичне або продовжуване видання, що випускається оперативно, має ознаки журнального або газетного видання і містить матеріали організації, яка його видає.

Бюлетень-таблиця - бюлетень, який містить фактичні дані, викладені у вигляді таблиці.

Вибрані твори - одностомне чи багатотомне видання, що містить найзначніші, відібрані за певними засадами, твори одного чи декількох авторів.

Видавнича продукція - сукупність видань, призначених до випуску або випущених видавцем (видавцями).

Видання - документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням або іншим способом, містить інформацію, призначену для

поширення, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативних документів щодо його видавничого оформлення і поліграфічного виконання.

Видання для організації дозвілля - видання популярно викладених загальнодоступних відомостей щодо організації побуту, дозвілля, різноманітних форм самодіяльної творчості, різних видів захоплень.

Виробничо-практичне видання - видання відомостей з технології, техніки та організації виробництва, а також інших галузей суспільної практики, призначене фахівцям певного профілю та відповідної кваліфікації.

Виробничо-практичне видання для аматорів - видання відомостей з технології, техніки та організації виробництва, його галузей, а також інших сфер суспільної практики, викладених у формі, зрозумілій читачам-нефахівцям.

Виробничо-практичний журнал - журнал, що публікує статті та матеріали з технології, техніки, економіки, організації виробництва чи практичної діяльності, методичні рекомендації та ін., призначений працівникам певної галузі.

Відривний (перекидний) календар - настінний або настільний календар, у якому для кожного дня чи тижня або місяця відведено окремі аркуші, що відривають (перекидають).

Газета - періодичне газетне видання з постійною назвою, що виходить через певні короткі проміжки часу і містить офіційні документи, оперативну інформацію та статті з актуальних громадсько-політичних, наукових, виробничих та інших питань, а також літературно-художні твори, фотографії та рекламу.

Газетне видання - видання у вигляді одного чи декількох аркушів друкованого матеріалу встановленого формату, видавничо пристосоване до специфіки даного періодичного видання.

Газетно-журнальне видання - газетне видання у вигляді декількох аркушів друкованого матеріалу, скріплених у корінці.

Громадсько-політична газета - газета, яка систематично висвітлює питання внутрішньої і зовнішньої політики держави, міжнародного життя.

Громадсько-політичне видання - видання творів громадсько-політичної тематики або агітаційно-пропагандистського характеру, призначене для широкого кола читачів.

Громадсько-політичний журнал - журнал із статтями та матеріалами актуальної громадсько-політичної тематики, призначений для широкого загалу читачів.

Примітка 1. Громадсько-політичний журнал може містити також сатиричні та гумористичні твори, матеріали виробничого і науково-популярного характеру.

Примітка 2. За читацькою адресою громадсько-політичний журнал може бути призначений молоді, жінкам, спеціальним категоріям читачів.

Дайджест - 1) інформаційне видання (або публікація) у вигляді добірки витягів із конкретних текстів, підібраних і згрупованих таким чином, щоб дати про них загальне уявлення; 2) збірник, що містить скорочені найцікавіші матеріали, вибрані з інших видань.

Дисертація - рукопис, що є викладом матеріалів та результатів самостійного наукового дослідження і подається до захисту на здобуття вченого ступеня.

Довідкове видання - видання коротких відомостей прикладного чи наукового характеру, розміщених у порядку, зручному для їх швидкого пошуку.

Довідковий бюлетень - бюлетень, який містить довідкові матеріали, розташовані у порядку, зручному для їхнього швидкого пошуку.

Довідник - довідкове видання прикладного характеру, побудоване за абеткою назв статей або в систематичному порядку.

Примітка 1. За цільовим призначенням розрізняють довідники: науковий, громадсько-політичний, виробничо-практичний, навчальний, популярний, побутовий та ін.

Примітка 2. За характером інформації можна виділити довідники: статистичний, біографічний, бібліографічний тощо.

Довідник спеціаліста - довідкове і виробничо-практичне видання, що містить систематизований стислий виклад сукупності даних, необхідних спеціалісту в його професійній діяльності.

Документально-художнє видання - літературно-художнє видання, що містить твір, побудований на опису реальних подій, фактів, діяльності історичної особи.

Експрес-інформація - періодичне реферативне видання, призначене для оперативного інформування фахівців про найактуальніші опубліковані зарубіжні матеріали та вітчизняні неопубліковані документи.

Енциклопедичний словник - вичерпний чи частковий виклад складу лексичних одиниць однієї або декількох галузей знань із розкриттям їх змісту у вигляді стислих довідкових статей, розташованих за абеткою їхніх назв або в систематичному порядку.

Енциклопедія - довідкове видання, що містить в узагальненому вигляді основні відомості з однієї чи усіх галузей знань та практичної діяльності, викладені у коротких статтях, розташованих за абеткою їхніх назв або в систематичному порядку.

Журнал - періодичне журнальне видання, офіційно затверджене як "журнал", що виходить під постійною назвою, має постійні рубрики і містить статті або реферати з різних громадсько-політичних, наукових, виробничих та інших питань, а також літературно-художні твори, ілюстрації та інші матеріали.

Журнальне видання - видання у вигляді блока скріплених у корінці аркушів друкованого матеріалу встановленого формату, в обкладинці чи оправі, видавничо пристосоване до специфіки даного періодичного видання.

Збірник - видання, що містить ряд творів.

Примітка: Залежно від періодичності розрізняють неперіодичний, періодичний та продовжуваний збірники.

Звіт про НДР (ДКР) - оформлення результатів проміжного чи кінцевого стану науково-дослідної роботи (НДР) або дослідно-конструкторської розробки (ДКР) у вигляді рукопису відповідно до встановлених офіційно вимог (ДСТУ 300-95. Документація. Звіти у сфері науки і техніки: Структура і правила оформлення.- Введ. 23.02.95.-К.: Держстандарт України, 1995).

Зібрання творів - однотомне чи багатотомне видання творів одного або декількох авторів, що дає уявлення про його (їхню) творчість у цілому.

Інструкція - офіційне чи нормативне виробничо-практичне видання правил, що регулюють виробничу чи іншу суспільну діяльність або користування виробами і (чи) послугами.

Інформаційне видання - видання систематизованих або узагальнених відомостей відносно опублікованих чи неопублікованих даних з першоджерел, випущене друком організаціями, що здійснюють науково-інформаційну діяльність.

Інформаційний листок - періодичне видання, що містить стислий опис науково-технічного досягнення чи передового виробничого досвіду, призначене для інформування фахівців відповідної галузі з метою використання описаного досягнення чи досвіду в практичній діяльності.

Календар - періодичне довідкове видання з послідовним переліком днів, тижнів, місяців даного року, а також з іншими відомостями різного характеру.

Календар знаменних дат - календар з вибіркоким переліком днів року, пов'язаних з певними пам'ятними подіями та відомостями щодо цих подій.

Календар книжкового типу - календар у вигляді книжкового видання, як правило, з матеріалами певної тематики, призначений певним категоріям читачів.

Карткове видання - видання у вигляді картки (чи сукупності карток) встановленого формату, надруковане на матеріалі підвищеної щільності.

Картографічне видання - видання картографічного твору.

Картографічний твір - зображення поверхні Землі або інших об'єктів у певній системі умовних позначень (картографічній проекції).

Каталог - довідкове чи нормативне виробничо-практичне, або рекламне видання, що містить систематизований перелік наявних речей або послуг.

Примітка. Розрізняють такі види каталогів: видавничий, музейний, бібліотечний, каталог виставки, номенклатурний, промисловий тощо.

Книга - книжкове видання обсягом понад 48 сторінок (за ДСТУ 3017-95).

Книжка-іграшка - видання з особливою конструктивною формою, призначене для розумового та естетичного розвитку дітей.

Книжкове видання - видання у вигляді блока скріплених у корінці аркушів друкованого матеріалу в обкладинці чи оправі.

Комбіноване видання - видання, що поряд з друкованим на папері текстом містить записи звуків чи зображення на інших матеріальних носіях (платівках, магнітних стрічках, фотоплівках, слайдах, аудіо- та відеокасетах), або таке, що має супровідну допоміжну інформацію (дискети тощо).

Комплектне видання - сукупність видань, зібраних до папки, футляра, бандеролі чи укладених в обкладинку.

Конспект лекцій - навчальне видання стислого викладу курсу лекцій з навчальної дисципліни або її окремих розділів.

Критичний (аналітичний) огляд - виклад всебічного аналізу змісту документів, їх аргументованої оцінки та висновків щодо стану дослідженості проблеми і можливих шляхів її розв'язання.

Курс лекцій - навчальне видання повного викладу тем навчальної дисципліни, визначених програмою.

Листівка (аркушівка) - аркушеве видання обсягом від 1 до 4 сторінок.

Літературно-художнє видання - видання твору художньої літератури.

Літературно-художній журнал - журнал, що публікує переважно твори художньої літератури, а також публіцистичні (критичні) статті та матеріали.

Матеріали конференції (з'їзду, симпозіуму) - неперіодичний збірник, що відображає підсумки конференції і містить доклади, рекомендації, рішення.

Методичні рекомендації (методичні вказівки) - навчальне або виробничо-практичне видання, що містить роз'яснення з певної теми, розділу або питання навчальної дисципліни чи роду практичної діяльності і визначає методику виконання окремих завдань, певного виду робіт чи заходів.

Мікрокнига - книжкове видання розміром не більше 10 на 10 мм.

Мініатюрне видання (мініатюрна книга) - книжкове видання розміром не більше 100 на 100 мм.

Мовний словник - словник, що містить перелік мовних одиниць з їхніми характеристиками або перекладом іншою мовою.

Моновидання - видання, що містить один твір.

Монографія - книжкове видання повного дослідження однієї проблеми або теми.

Навчальна програма - навчальне видання, що визначає зміст, обсяг, порядок вивчення і викладання певної дисципліни.

Навчальне видання - видання систематизованих відомостей наукового або прикладного характеру, викладених у зручній для вивчення формі.

Навчальний довідник - виклад довідкових даних у відповідності з розділами та (або) змістом навчальної програми.

Навчальний посібник - навчальне видання, що являє собою систематизований виклад теоретичного матеріалу навчальної дисципліни, який частково чи повністю збігається з розділами навчальної програми або виходить за її межі і частково (чи повністю) замінює підручник, офіційно затверджене як таке.

Навчально-методичний посібник - навчальне видання з методики викладання навчальної дисципліни (її розділу, частини) або з методики виховання.

Наочний посібник - видання, зміст якого передається переважно зображувальними засобами.

Наукова доповідь - виклад повного змісту наукової доповіді чи повідомлення на конференції.

Наукова монографія - вичерпне узагальнення теоретичного матеріалу з наукової проблеми, з критичним його аналізом і формулюванням нової концепції.

Наукова стаття - виклад проміжних або кінцевих результатів науково-дослідної роботи, призначений фахівцям відповідної галузі.

Наукове видання - видання результатів теоретичних і (чи) експериментальних досліджень, а також підготовлених науковцями до публікації пам'яток культури, історичних документів та літературно-художніх текстів, що відзначається особливою ретельністю підготовки тексту до публікації та розгалуженим довідковим апаратом.

Науковий журнал - журнал, що публікує наукові статті та матеріали теоретичних і прикладних досліджень, призначений переважно фахівцям певної галузі науки.

Науково-виробниче видання - видання відомостей про результати теоретичних та (чи) експериментальних досліджень, а також конкретних рекомендацій щодо їх впровадження у практику.

Науково-популярна енциклопедія - популярний стислий виклад у систематизованому вигляді змісту лексичних одиниць певної галузі знання чи характеристик природничих, технічних, культурних та інших об'єктів.

Науково-популярна монографія - всебічний виклад результатів дослідження наукової проблеми у популярному (доступному нефахівцям) стилі.

Науково-популярна стаття - стислий опис у популярному (доступному нефахівцям) стилі досягнень у галузі науки, техніки та виробництва.

Науково-популярне видання - видання відомостей про дослідження в галузі науки, культури і техніки, викладених у формі, зрозумілій читачам-нефахівцям.

Науково-популярний журнал - журнал, що публікує науково-популярні статті та матеріали з основ наукових знань, теоретичних та (чи) експериментальних досліджень у галузях науки, культури, практичної діяльності, служить поширенню знань та самоосвіті читачів - нефахівців відповідної галузі.

Науково-популярний нарис - опис доступною для нефахівців мовою окремих періодів історії науки, виробництва або діяльності наукових установ, підприємств, закладів культури і т.д.

Науково-художнє видання - літературно-художнє видання, що містить твір, побудований на опису наукових фактів та (або) історії науки.

Неперіодичне видання - видання, що виходить одноразово і продовження якого не передбачено.

Нормативне видання - видання, що містить нормативні документи (правові першоджерела): закони, статuti, положення тощо .

Нормативне виробничо-практичне видання - видання норм, правил і вимог з конкретних сфер виробничо-практичної діяльності.

Нормативний бюлетень - бюлетень, який містить матеріали нормативного, директивного чи інструктивного характеру і видається, як правило, державним органом.

Нотне видання - видання запису музичного твору за допомогою нотних знаків.

Образотворче видання - видання, більшу частину обсягу якого займає зображення: відтворення живописного, графічного чи скульптурного твору, спеціальної або художньої фотографії та інших графічних робіт (креслень, діаграм, схем тощо).

Оглядове видання - інформаційне видання одного чи декількох критичних (аналітичних) оглядів, які відображають підсумки аналізу та узагальнення відомостей з різних джерел.

Однотомне видання; однотомник - неперіодичне видання, випущене в одному томі.

Опис винаходу - повний опис винаходу у відповідності до офіційно встановлених вимог, що видається як додаток до патенту чи авторського свідоцтва.

Офіційне видання - видання матеріалів інформаційного, нормативного чи директивного характеру, що публікується від імені державних органів, відомств, установ чи громадських організацій.

Паспорт (на виріб) - виробничо-практичне видання, що містить основні відомості щодо обладнання, приладів чи речей господарського вжитку.

Періодичне видання (часопис) - видання, що виходить через певні проміжки часу, має заздалегідь визначену постійну щорічну кількість і назву нумерованих чи датованих, однотипово оформлених випусків, які не повторюються за змістом.

Перевидання - повторне видання твору, виданого раніше в окремому неперіодичному виданні. Може здійснюватися без змін або бути переробленим, доповненим, стереотипним, репринтним, факсимільним.

Підручник - навчальне видання зі систематизованим викладом теоретичного матеріалу навчальної дисципліни у повному обсязі, що відповідає навчальній програмі і офіційно затверджене як таке.

Підсерія - частина серії, що має більш вузьке читацьке та цільове призначення або певну тематику, а також власну, додаткову до серійної, назву.

Плакат - видання у вигляді одного чи декількох аркушів друкованого матеріалу встановленого формату, надруковане з одного чи з обох боків аркуша, призначене для експонування.

Посібник - видання, призначене на допомогу в практичній діяльності чи в оволодінні знаннями.

Популярний журнал - журнал, що публікує статті та матеріали з різних питань культури, спорту, побуту тощо, призначений широкому колу читачів.

Поштова картка - карткове видання, надруковане з одного чи обох боків.

Практикум - навчальне видання, що містить сукупність практичних завдань і (чи) вправ з матеріалу навчальної дисципліни, що сприяють засвоєнню набутих знань, умінь та навичок.

Практичний poradnik - видання, розраховане на самостійне оволодіння будь-якими виробничо-практичними навичками.

Практичний посібник - виробничо-практичне видання, що містить опис технології практичної діяльності, призначений практичним працівникам (фахівцям певної галузі народного господарства) для оволодіння знаннями та навичками при виконанні будь-якої роботи, операції, процесу.

Прейскурант - нормативне виробничо-практичне і (чи) довідкове видання, що містить систематизований перелік матеріалів, виробів, обладнання, виробничих операцій тощо із зазначенням цін цієї продукції, а інколи ще й її короткої характеристики.

Препринт - наукове видання з матеріалами попереднього характеру, які публікуються перед виходом у світ видання (як правило, монографії), у якому вони мають бути вміщені.

Продовжуване видання (видання, що продовжується) - видання, що виходить через задалегідь невизначені проміжки часу, в міру накопичення матеріалу, нумерованими, неповторюваними за змістом, однотипово оформленими випусками, зі спільною назвою.

Промисловий каталог - перелік промислової продукції з її характеристикою.

Проспект - довідкове та (чи) рекламне видання, що містить повідомлення про об'єкт реклами: речі, що призначені для випуску, продажу чи показу; діяльність підприємства, організації чи установи; послуги, що пропонуються.

Путівник - довідкове чи рекламне видання, що містить відомості щодо певного географічного об'єкта, культурно-освітньої установи чи заходу, розташовані у порядку, зручному для одержання інформації під час відвідування чи огляду.

Рекламне видання - видання, що містить відомості щодо виробів, послуг, заходів, культурно-історичних об'єктів, творчих колективів тощо у формі, яка привертає увагу, сприяє реалізації товарів і послуг, запрошує до ознайомлення чи відвідування.

Рекламний бюлетень - бюлетень, який містить рекламні оголошення та викладені у привабливій формі відомості щодо виробів, послуг, заходів з метою створення попиту на них.

Репринтне видання (репринт) - точне відтворення певного видання фотомеханічним шляхом, без нового набору тексту, оригіналом якого служить один із примірників старого видання.

Реферат - твір, що містить короткий виклад змісту документа (чи його частини) з основними фактичними відомостями та висновками.

Реферативне видання - інформаційне видання сукупності бібліографічних записів, включно з рефератами.

Реферативний журнал - періодичне реферативне видання, офіційно зареєстроване як журнал.

Реферативний огляд - виклад зведеної характеристики питань, що розглядаються в декількох документах (джерелах первинної наукової інформації).

Розмовник - популярний дво- чи багатомовний словник, що містить загальнопобутову лексику і служить посібником для спілкування.

Рукопис - текст якого-небудь твору, написаний від руки, а також надрукований на друкарській машинці чи комп'ютерному принтері.

Серіальне видання - видання, що виходить протягом часу, тривалість якого задалегідь не визначена, як правило, нумерованими чи датованими випусками (томами) з постійною спільною назвою.

Примітка. Видами серіальних видань є періодичні та продовжувані видання, а також неперіодичні серії.

Серійне видання - видання, що є частиною серії (її окремим випуском).

Серія - видання, що включає сукупність томів (випусків), об'єднаних спільністю задуму, тематики, цільовим та (або) читацьким призначенням, які мають спільну назву серії і виходять в однотиповому оформленні.

Примітка. Серія може бути неперіодична, періодична чи продовжувана.

Словник - упорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень, фраз, термінів, імен, знаків), доповнених відповідними довідковими даними.

Спеціалізована газета - газета, яка систематично висвітлює окремі проблеми громадського життя, науки, техніки, культури та інших галузей діяльності і призначена певним категоріям читачів.

Примітка. За тематичною спрямованістю, цільовим і читацьким призначенням розрізняють спеціалізовані газети з питань економіки та бізнесу, медичні, спортивні, з

питань культури, літератури, мистецтва, релігійні, рекламні, для дозвілля, для дітей та юнацтва.

Спеціальний газетний випуск - газетне видання, підготовлене з якоїсь нагоди з метою оперативного доведення необхідної інформації читачеві, що має назву основного видання, але виходить протягом обмеженого часу, із зазначенням поточного і валового номерів, року і дати виходу в світ.

Стандарт - нормативне виробничо-практичне видання, що являє собою виклад офіційно затверджених правил, норм, вимог, призначених для обов'язкового дотримання спеціалістами у всіх сферах практичної діяльності.

Статут - офіційне видання документа, який містить зведення правил, що регулюють принципи та порядок діяльності установи тощо.

Стереотипне видання - повторне видання книги без змін за допомогою стереотипів - копій оригінальних друкарських форм.

Табель-календар - аркушеве видання календаря у вигляді таблиці.

Тези доповідей (повідомлень) наукової конференції (з'їзду, симпозіуму) - науковий неперіодичний збірник матеріалів попереднього характеру (тез доповідей, рефератів, анотацій), що відображають основні аспекти змісту доповідей та повідомлень.

Тези доповіді - скорочений виклад основних аспектів змісту наукової доповіді.

Текстове видання - видання, більшу частину обсягу якого займає словесний, цифровий, у вигляді ієрогліфів, формул (хімічних або математичних) чи змішаний текст.

Термінологічний словник - словник, що містить перелік термінів однієї чи декількох галузей знань (з їх визначеннями або без них).

Тлумачний словник - мовний словник, що пояснює значення слів певної мови, дає їхню граматичну та стилістичну характеристику, приклади застосування та інші відомості.

Факсимільне видання - відтворення в новому виданні конкретного примірника виданого раніше видання або рукопису зі всіма особливостями оригіналу (фактури, паперу, поміток на берегах тощо).

Хрестоматія - навчальне видання літературно-художніх, історичних, музичних та інших творів чи уривків з них, які є об'єктом вивчення у навчальній дисципліні.

Часопис - див.: **періодичне видання**.

Список літератури на допомогу поглибленому вивченню дисципліни

Література в списку поділена на дві частини: основна та додаткова. Основна література – це головні офіційні документи, навчальна та наукова література узагальнюючого змісту. В деяких випадках різні праці містять дискусійні положення і суперечать одне одному, тому вони потребують критичного підходу та осмислення. Додаткова література – це видання, що містять більш докладний виклад матеріалу з окремих питань типології книги, а також публікації про сучасний стан видання в Україні окремих типів літератури чи видів видань.

У середині розділів література розташована від загального до часткового, за ступенем значення та за логікою змісту.

Основна література

1. Про видавничу справу: Закон України, 5 черв. 1997 р. // Уряд. кур'єр. – 1997. – 19 лип. (№ 130 – 131). – С. 12 – 14.
2. ДСТУ 3017 – 95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – Вид. офіц. – Введ. 23.05.95. – К.: Держстандарт України, 1995. – 3, 45 с.
3. Кушнарєнко Н.Н. Документоведение: Учеб. для студентов ин-тов культуры / Харьков. гос. ин-т культуры. – Харьков, 1997. – С. 130 – 293.
4. Моргенштерн И.Г. Проблемы типологии современной книги // Книга: Исслед. и материалы. – 1975. – Сб. 30. – С. 38 – 54.
5. Грєчихин А.А. Современные проблемы типологии книги. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. – 247 с.
6. Грєчихин А.А. Проблемы критерия в современной типологии книги // Книга: Исслед. и материалы. – 1987. – Сб. 54. – С. 50 – 73.

7. Швецова-Водка Г.М. Про основні поняття типології книги: (підсумки і проблеми) // Теорія та історія радянської книги на Україні: Зб. наук. пр. / Акад. наук Укр. РСР. Центр. наук. б-ка. – К., 1983. – С. 29 – 46.
8. Швецова-Водка Г.Н. Типология книги // Книга: Исслед. и материалы. – 1983. – Сб. 46. – С. 40 – 59.
9. Теплов Д.Ю. Типизация в книговедении и библиографии: Осн. проблемы на примере науч.-техн. лит. и ее библиогр. – М., 1977. – С. 10 – 52.
10. Кулешов С. Документальні джерела наукової інформації: поняття, типологія, історія типологічної схеми / Укр. акад. інформатики. – К., 1995. – С. 34 – 62.
11. Богданов Н.Г., Вяземский Б.А. Жанры литературных материалов // Богданов Н.Г., Вяземский Б.А. Справочник журналиста. – 3-е изд., переработ. и расшир. – Л., 1971. – С. 258 – 291.
12. Столяров Ю.Н. Соотношение книги с другими видами документа // Книга: Исслед. и материалы. – 1989. – Сб. 58. – С. 67 – 79.
13. Сухоруков К.М. Книга в будущем: (Заруб. оценки, тенденции, прогнозы) // Книга: Исслед. и материалы. – 1993. – Сб. 66. – С. 26 – 38.

Додаткова література

14. Книговедение: Энцикл. словарь / Ред. колл.: Н.М.Сикорский (глав. ред.) и др. – М.: Сов. энцикл., 1982. – 664 с.
15. Типология изданий / НПО “Всесоюз. кн. палата”. Науч.-исслед. ин-т книги. – М.: Кн. палата, 1990. – 231 с.
16. Иваницкий В.Ю. Типология изданий как средства массовой коммуникации // Книга: Исслед. и материалы. – 1994. – Сб. 68. – С. 49 – 71.
17. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року // Кн. клуб. – 1996. - № 4 (17). – С. 2, 11 – 13.

18. Масловатий М.М. Основи авторського права у світлі міжнародних угод // Кн. тека. – 1997. - № 1. – С. 6 – 7.

19. Авторское право Украины: Сб. нормативно-правовых актов / Агентство по защите прав авт. «Рес инкорпоралес». – К., 1996. – 159, [4] с.

20. Книга в соціокультурному просторі: (Досвід книговидання ХІХ – ХХ ст. і сучасні проблеми): Міжнар. наук. конф., Львів, 3 – 5 трав. 1995 р.: Доп. і повідомлення / Укр. акад. друкарства. – Львів, 1995. – С. 16 – 17, 30 – 32, 118 – 119, 125.

21. Антоник О., Стадник О. Книга як важливий чинник виховання в традиціях української педагогіки // Вісн. Кн. палати. – 1997. - № 8. – С. 11 – 14.

22. Блошицька Г. Основні напрями видавничої діяльності в Україні // Вісн. Кн. палати. – 1998. - № 3. – С. 17 – 20.

23. Хойнацький М. Основи стандартизації // Вісн. Кн. палати. – 1996. - № 3. – С. 17 – 19.

24. Коршунов Д. Правові засади і методичні вади стандартизації // Вісн. Кн. палати. – 1997. - № 10. – С. 28 – 29.

25. Огар Е. Науково-популярна література: сучасний стан та особливості розвитку // Кн. тека. – 1997. - № 4 – 5. – С. 18 – 19, 21.

26. До питання про стан книговидання навчальної літератури для шкіл України: (Аналіт. огляд) // Вісн. Кн. палати. – 1997. - № 10. – С. 24 – 25.

27. Доній В. Державні міркування про майбутнє навчальної книги / Розмову вела Г.Ключковська // Кн. тека. – 1997. - № 3 (32). – С. 6 – 7.

28. Ешке О. П'ять років на видавничому ринку України // Вісн. Кн. палати. – 1997. - № 7. – С. 14.

29. Добровольський О. Підручник на тлі комп'ютеризації: Необхідність нових принципів // Вісн. Кн. палати. – 1997. - № 12. – С. 11 – 13.

30. Бершов О. Книговидавнича справа в США і нові концепції книги // Вісн. Кн. палати. – 1997. - № 6. – С. 15 – 17.

Зміст

Передмова	3
Розділ 1. Загальні поняття типології книги	4
§ 1.1. Типологія книги як розділ науки	4
§ 1.2. Способи типологічного пізнання книги	5
§ 1.3. Основні категорії книги	7
§ 1.4. Основні категорії типологічного пізнання книги	12
§ 1.5. Принципи типології книги	13
Висновки	15
Примітки	15
Схеми	17
Розділ 2. Типи та жанри літератури	19
§ 2.1. Поняття “типи літератури”	19
§ 2.2. Типи літератури за віковою і мовною ознаками	19
§ 2.3. Типи літератури за соціальним призначенням	20
§ 2.4. Жанри літературних творів	21
Таблиці	23
Розділ 3. Види друкованих видань	29
§ 3.1. Класифікація всіх друкованих видань за певними ознаками	31
§ 3.2. Види неперіодичних видань	44
§ 3.3. Види періодичних видань	47
Висновки	52
Примітки	53
Таблиці	54
Післямова	60
Словник основних термінів і понять типології книги	...
Список літератури для поглибленого вивчення дисципліни	61

Навчальне видання

Галина Миколаївна Швецова-Водка

Типологія книги

Підписано до друку 17.02.99. Формат 60x84/16. Папір офсет.

Ум. друк. арк. 3,96. Обл. вид. арк. 4,12. Тираж 300 пр. Зам.

Рівненський державний інститут культури.

266000, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12.

Редакційно-видавничий відділ Книжкової палати України.

253094, Київ-94, просп. Ю.Гагаріна, 27.

Друк.: ВПФ “Ассоль”. 266000, м. Рівне, вул. Замкова, 21.